

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра нової та новітньої історії

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: **«РОЗГОРТАННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ НА ПОЧАТКОВОМУ
ЕТАПІ (1946-1955 РР.)»**

Виконала: студентка IV курсу

заочної форми навчання

напряму підготовки

(спеціальності)

032 – історія та археологія

Гриніна Аліна

Керівник: к.і.н. Крютченко М.Л.

Рецензент: к.і.н., доц. Страшнюк С. Ю.

Харків – 2025

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

НАТО – Організація Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organisation).

ОВД – Організація Варшавського договору.

СЕАТО – Організація Договору Південно-Східної Азії (South-East Asia Treaty Organization).

СЕНТО – Організація центрального договору (Central Treaty Organization).

ОСЕС – Організація європейського економічного співробітництва.

SHAPE – Центральний штаб збройних сил НАТО в Європі (Supreme Headquarters Allied Powers Europe).

SACEUR – Верховний головнокомандувач Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (Supreme Allied Commander Europe).

ACLANT – Командування об'єднаних збройних сил НАТО в Атлантиці (Allied Command Atlantic).

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ВИТОКИ ТА ПРИЧИНИ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ	12
1.1 Термін «Холодна війна»	12
1.2 Створення основ світового економічного і політичного регулювання після Другої світової війни	18
1.3 Передумови протистояння між США та СРСР	20
РОЗДІЛ II. Розвиток «холодної війни» у 1947-1949 рр.	25
2.1 Політика «стримування» СРСР	25
2.2 План Маршалла	27
2.3 Німецьке питання у політиці США та СРСР	30
РОЗДІЛ III. Формування військово-політичних блоків	35
3.1 Причини формування військово-політичних блоків	35
3.2 Утворення НАТО і ОВД	38
3.3 Роль США та СРСР у створенні військово-політичних блоків в Азії	43
РОЗДІЛ IV. Корейська війна (1950-1953 рр.)	48
4.1 Передумови та причини збройного конфлікту	48
4.2 Протистояння США та СРСР у Корейській війні	50
4.3 Наслідки Корейської війни	52
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
Резюме	70
Summary	71

ВСТУП

Тема Холодної війни залишається однією з найактуальніших у сучасній історичній та політичній науці. Її значення виходить далеко за межі академічного інтересу: вона сформувала структуру світового порядку протягом майже пів століття та справила сильний вплив на міжнародні відносини, внутрішню політику, військову стратегію, економіку та ідеологію країн усього світу. Наукова актуальність теми обумовлена необхідністю всебічного переосмислення природи глобального протистояння між США та СРСР, його передумов, механізмів та наслідків, а також оцінки ролі окремих подій – таких як Кореїська війна – у загальному контексті конфлікту.

Суспільно-політична значущість дослідження Холодної війни полягає в її довгостроковому впливі на сучасну систему міжнародних відносин. Біполярна модель світу, що склалася в цей період, багато в чому визначила архітектуру сучасної геополітики, характер глобальних викликів безпеці, а також трансформацію ідеологій та стратегічних союзів. В умовах нових міжнародних криз, відродження риторики «сфер впливу» та загострення протистояння між великими державами, розуміння досвіду Холодної війни має особливе значення для формування відповідальної та далекоглядної політики.

Робота приділяє особливу увагу аналізу причин, передумов та основних етапів Холодної війни, процесу формування військово-політичних блоків, а також детальному вивченню Кореїської війни 1950-1953 років як одного з перших «гарячих точок» глобального протистояння. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти логіку та динаміку міжнародної політики середини ХХ століття та оцінити її вплив на подальший розвиток світової спільноти.

Предметом дослідження є Холодна війна як складне історико-політичне явище, що охоплює різні сфери міжнародного протистояння між Сполученими Штатами Америки та Радянським Союзом після Другої світової війни. Предметом дослідження також є конкретні прояви цього протистояння у політичній, військовій, економічній та ідеологічній сферах, а також аналіз основних подій, таких як формування військово-політичних блоків та

Корейська війна 1950–1953 років, як приклад прямої конфронтації в рамках «холодного» конфлікту.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1945 року, коли завершилася Друга світова війна та були створені передумови для нового глобального протистояння, до 1953 року – закінчення Корейської війни та смерті Й. В. Сталіна, що стало поворотним моментом у динаміці Холодної війни. Саме в ці роки відбувся перехід від дипломатичних суперечок до всеохопного геополітичного та військового розмежування, яке визначило основні контури міжнародної системи другої половини XX століття.

Територіальні межі дослідження охоплюють насамперед території Сполучених Штатів Америки та Радянського Союзу як головних дійових осіб конфлікту, а також країни Європи та Азії, які стали ареною протистояння. Особливу увагу приділено Східній та Західній Європі, де сформувалися військово-політичні блоки, а також Корейському півострову, де конфлікт між наддержавами набув збройного характеру. Дослідження має глобальний характер, оскільки холодна війна охопила всі стратегічно важливі регіони світу, включно з Азією, де відбулася одна з перших великих війн в умовах глобального ідеологічного протистояння.

Історіографія Холодної війни охоплює величезний корпус наукової літератури, що розвивався протягом десятиліть, зазнаючи впливу політичних та ідеологічних реалій кожної епохи. Після закінчення Другої світової війни тема Холодної війни стала однією з найважливіших у західній, а згодом і в радянській історіографії. У спрощеному вигляді історіографію можна розділити на кілька основних етапів та підходів: традиційний, ревізійністський, пост-ревізійністський та сучасний багатополярний аналіз.

У рамках традиційного підходу, який домінував у західній історіографії в перші десятиліття після Другої світової війни, відповідальність за початок Холодної війни головним чином покладалася на СРСР. Представники цієї школи – Джордж Кеннан, Герберт Фейс, Артур Шлезінгер – вважали, що експансіоністська зовнішня політика Радянського Союзу, прагнення поширити комунізм та встановити контроль над Східною Європою були основними

причинами конфронтації. Цей підхід спирався переважно на американські документи та політичну публіцистику того періоду.

Ревізіоністи, які почали активно висловлювати свої погляди в 1960-х та 1970-х роках, прагнули переоцінити традиційне уявлення про винуватців конфлікту. Вони вказували на активну роль Сполучених Штатів у формуванні біполярного світу та початку конфронтації, зокрема через їхню імперіалістичну економічну політику та прагнення до глобального домінування. Одним із авторів цього підходу є Вільям Епплман Вільямс, який у своїх працях розглядав зовнішню політику США як агресивну та спрямовану на встановлення гегемонії. Іншими представниками ревізіоністського напрямку є Габріель Колко, Джойс та Габріель Колко, а також Гаррі Магдофф.

На стику між першими двома школами виник пост-ревізіоністський підхід, який прагнув надати більш збалансовану та комплексну оцінку Холодної війни, визнаючи відповідальність обох сторін за ескалацію конфлікту. Найбільш відомим представником цього підходу є Джон Льюїс Геддіс, автор низки фундаментальних праць, серед яких особливо виділяється «We Now Know: Rethinking Cold War History» (1997), де він використовує відкриті архівні джерела СРСР та намагається показати багатофакторність конфлікту. Пост-ревізіоністи визнавали ідеологічні, економічні, політичні та навіть культурні аспекти конфронтації, не зводячи її до односторонніх звинувачень.

Особлива увага в сучасній історіографії приділяється темі «локальних конфліктів» як проявів Холодної війни, серед яких Корейська війна 1950-1953 років займає особливе місце. Цей конфлікт був першим випадком прямого військового зіткнення між силами, підтримуваними наддержавами, і є предметом окремого дослідження в працях таких авторів, як Брюс Камінгс, Чарльз Армстронг та Вільям Стукей. Камінгс, наприклад, підкреслює внутрішні фактори конфлікту в Кореї, тоді як інші дослідники розглядають війну переважно як елемент глобального суперництва між США та СРСР.

У радянській історіографії Холодну війну тривалий час інтерпретували крізь призму класової боротьби та антагоністичного протистояння між капіталістичним та соціалістичним таборами. Публікації радянських істориків –

зокрема Є. П. Жукова, А. О. Чубаряна та І. І. Мінца – головним чином виправдовували дії СРСР як вимушену реакцію на агресивні дії Заходу. В умовах ідеологічного контролю ці праці вирізнялися однобічністю та базувалися на обмеженій джерельній базі.

Ситуація докорінно змінилася після розпаду Радянського Союзу, коли архіви були відкриті, і з'явилася можливість більш об'єктивного аналізу подій. Українські та російські дослідники – зокрема І. М. Коваль, В. І. Головченко, А. А. Фурсенко – почали інтегрувати вітчизняну історіографію у світовий науковий контекст, спираючись на нові джерела. Ігор Коваль, наприклад, підкреслює значення ідеологічного фактора у формуванні конфлікту, а також вплив Холодної війни на долю країн Східної Європи, зокрема України.

Також заслуговують на увагу міждисциплінарні дослідження, зокрема концепція «нових воєн», запропонована британською дослідницею Мері Калдор. Вона аналізує Холодну війну в світлі трансформації самої природи військового конфлікту в умовах глобалізації. Її підхід є цікавим, оскільки дозволяє розуміти Холодну війну не лише як дипломатичну та ідеологічну боротьбу, а й як каталізатор нових типів конфліктів.

Для всебічного дослідження історії Холодної війни, зокрема Корейської війни (1950–1953), вирішальне значення має аналіз широкого спектру джерел, як офіційних, так і наративних. При підготовці даної роботи були використані різні види джерел, що дозволили реконструювати не тільки хронологію та обставини важливих подій, але й зрозуміти мотиви, логіку та ідеологічні засади рішень основних геополітичних акторів.

Першу групу джерел становлять офіційні документи та політичні декларації, серед яких особливу цінність мають тексти доктрини Трумена (1947), плану Маршалла, декларації Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки під час Корейської війни, документи Потсдамської, Ялтинської та Женевської конференцій. Вони дозволяють аналізувати зміст та наслідки офіційної зовнішньої політики США, СРСР та їх союзників. Не менш цінними є матеріали Нюрнберзького та Токійського міжнародних трибуналів, що відображають первинне бачення повоєнного устрою з боку країн-переможниць.

Другу важливу групу складають мемуарна література та свідчення очевидців. Це спогади американських президентів, дипломатів та військових (зокрема, Гаррі Трумена, Джорджа Кеннана, Дуайта Ейзенхауера), радянських лідерів (Микити Хрущова, В'ячеслава Молотова), а також політичних діячів країн третього світу, які стали прямими об'єктами впливу наддержав. Ці свідчення дають можливість відтворити внутрішні дискусії, що супроводжували процес прийняття рішень, і виявити особистісний вимір Холодної війни, де глобальні стратегії часто визначалися поглядами окремих особистостей.

Третю групу утворюють архівні матеріали, розсекречені документи та аналітичні звіти, доступ до яких став можливим після розпаду СРСР та відкриття значної частини архівів у 1990-х роках. Особливої уваги заслуговують телеграми радянських дипломатів, таємне листування між Кремлем та лідерами країн соціалістичного табору, аналітичні звіти ЦРУ та Державного департаменту США. Наприклад, «довга телеграма» Джорджа Кеннана 1946 року та «новий курс» Сталіна, а також протоколи засідань Політбюро ЦК ВКП(б), що проливають світло на радянське бачення міжнародної ситуації. Такі документи є ключем до розуміння логіки поведінки обох наддержав, які часто діяли з позиції недовіри та підозри.

Четвертою категорією джерел є аналітична та довідкова література, яка, хоч і не є джерелом у вузькому розумінні, містить важливі узагальнення та інтерпретації подій. Наприклад, визначення терміна «Холодна війна» у виданнях на кшталт «The Hutchinson Pocket Encyclopedia», «Короткий довідник української дипломатії» Кулініча та Руденка, енциклопедичні статті, статистичні щорічники та огляди. Ці матеріали корисні для систематизації знань та підтвердження фактичних даних.

Особливу увагу слід приділити періодичній пресі 1940-х – 1950-х років – як західній, так і радянській. Газети «The New York Times», «The Washington Post», «Правда», «Известия», а також журнали «Foreign Affairs», «Time», «Tribune» та інші, у режимі реального часу висвітлювали події. Вони містили офіційні позиції урядів, громадську думку, пропагандистські меседжі та реакцію суспільства на деякі події – блокаду Берліна, створення НАТО, початок

Корейської війни тощо. Преса стала своєрідним інструментом «інформаційної війни», тому її джерела важливі не лише як хроніки подій, але й як відображення ідеологічної боротьби.

Нарешті, важливе місце в аналізі джерельної бази займають візуальні матеріали – фотографії, кінохроніка, агітаційні плакати, військові карти, схеми дислокації військових баз. Вони дозволяють краще візуалізувати події та надають додаткову інформацію про масштаб впливу та реакцію громадськості.

Метою цього дослідження є всебічний аналіз витоків, етапів та характеру Холодної війни у 1945–1953 роках, з акцентом на дослідженні Корейської війни як одного з перших збройних конфліктів між двома наддержавами в рамках глобального ідеологічного протистояння. Робота має на меті розкрити причини та передумови виникнення біполярної системи міжнародних відносин, виявити механізми створення військово-політичних блоків та оцінити геополітичні наслідки Корейської війни в контексті розвитку Холодної війни.

До основних завдань дослідження належать:

- з'ясування понятійного апарату, етимології та значення терміну «Холодна війна» в історичній та політичній науці;
- аналіз основних концепцій щодо витоків та причин Холодної війни, зокрема, у працях західних, радянських, пост-радянських та сучасних дослідників;
- визначення ролі та наслідків доктрини Трумена та плану Маршалла у ескалації протистояння між США та СРСР;
- розкриття процесу створення військово-політичних блоків – НАТО та Організації Варшавського договору – як інструментів реалізації політики стримування та геостратегічного домінування;
- дослідження причин, перебігу та наслідків Корейської війни 1950–1953 рр. як збройної фази Холодної війни;

- розкриття впливу Корейського конфлікту на подальшу ескалацію протистояння між США та СРСР;
- узагальнююча оцінка раннього етапу Холодної війни з точки зору історичної спадщини, впливу на міжнародну безпеку та сучасний світовий порядок.

Методологічною основою роботи є міждисциплінарний підхід, який поєднує історичний, політичний, міжнародно-правовий та соціокультурний аналіз. Цей підхід дозволяє не лише реконструювати події Холодної війни як хронологічну послідовність, але й глибше зрозуміти системні взаємозв'язки між ідеологією, інтересами безпеки держав, дипломатією, економічною політикою та збройними конфліктами.

У дослідженні застосовувалися такі загальнонаукові та спеціальні історичні методи. Історико-генетичний метод дозволив проаналізувати витоки Холодної війни та її становлення як нового типу конфлікту після Другої світової війни. Історико-хронологічний метод дозволив послідовно простежити розвиток подій у 1945–1953 роках, виділяючи основні етапи та переломні моменти. Порівняльно-історичний метод використовувався для порівняння позицій, стратегій та ідеологій основних акторів – США та СРСР – у процесі ескалації Холодної війни та під час Корейського конфлікту. Системний аналіз сприяв розумінню Холодної війни як цілісного геополітичного процесу, що мав внутрішню логіку розвитку та впливав на міжнародну систему в цілому. Метод аналізу джерел та критики документів застосовувався під час роботи з первинними джерелами: дипломатичними документами, промовами, мемуарами, пресовими публікаціями, архівними матеріалами. Метод контент-аналізу, за допомогою якого було досліджено публіцистику та риторику періоду Холодної війни – як західну, так і радянську. Метод політичного аналізу дозволив оцінити дії держав через призму національних інтересів, стратегічного мислення та балансу сил на міжнародній арені. Міждисциплінарний підхід враховував взаємодію політичної історії з економікою, міжнародними відносинами, військовою справою та культурною дипломатією. Поєднання цих

методів забезпечило поглиблений аналіз теми, дозволяючи уникнути поверхневих описів подій та додаючи дослідженню необхідну аналітичну глибину.

Наукова новизна цієї роботи полягає насамперед у комплексному підході до аналізу початкового етапу Холодної війни в рамках визначених хронологічних (1945–1953) та територіальних рамок, з особливим акцентом на Корейську війну як важливий збройний конфлікт у глобальному геополітичному контексті. У науковій дискусії тема Холодної війни традиційно розглядається в широких часових рамках – з 1945 по 1991 рік, проте рання фаза протистояння заслуговує на окреме дослідження, оскільки в цей період були закладені основи біполярної системи, сформована блокова архітектура світу та започаткована практика «локальних воєн» як інструменту реалізації політики великих держав.

Новизна полягає також у переосмисленні подій початкової фази Холодної війни не тільки через призму традиційних концепцій (традиціоналістської, ревізіоністської, пост-ревізіоністської), але й з урахуванням сучасних підходів – зокрема, теорій нових війн (М. Калдор), структурного реалізму (К. Вальц), теорій безпеки (Б. Бузан, О. Вевер) та концепції міжнародної соціології. Робота розкриває не лише зовнішній перебіг подій, а й зміст ідей, стратегій, інформаційної війни, ідеологічних дискурсів, які формували образи ворога з обох боків «залізної завіси».

Крім того, наукова новизна полягає в цілісному аналізі Корейської війни як події, яка не тільки стала першою гарячою фазою Холодної війни, але й справила потужний вплив на подальше загострення військово-політичної ситуації в Східній Азії та визначила стратегічне значення регіону для обох блоків на десятиліття вперед. Важливим є також розкриття особливостей участі наддержав у цьому конфлікті – не в прямому зіткненні, а через підтримку проксі-акторів, що стало типовою моделлю для майбутніх конфліктів періоду Холодної війни.

РОЗДІЛ I. ВИТОКИ ТА ПРИЧИНИ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

1.1 Термін «Холодна війна»

Огляд сучасних оцінок холодної війни і змісту біполярного світопорядку нерозривно пов'язаний з уявленнями про природу сучасних міжнародних відносин. Загальна картина оцінок холодної війни виглядає багатобарвною і дуже складною.

Тема холодної війни знайшла широке висвітлення в англomовній історіографії. Політологи та історики на основі величезного архівного матеріалу, великої кількості публікацій, свідчень політичних діячів та керівників держави, матеріалів Конгресу та уряду США ґрунтовно вивчали всі аспекти проблематики глобального конфлікту, приділяючи увагу причинам його виникнення, що іманентно вказували на країну-ініціатора конфронтації політичних діячів та керівників держав. У зв'язку із закритістю радянських документів з проблематики холодної війни західні дослідники, англomовні політологи та історики спиралися переважно на власні джерела.

Слід зазначити, що це зауваження повною мірою відноситься і до праць радянських істориків, які, крім іншого, були обмежені у своїй роботі закритістю та зайвою таємністю більшості архівних матеріалів та урядових джерел. Тому як зарубіжна, так і радянська історіографія холодної війни, а також їх концепції страждали фрагментарністю через існування з різних боків залізної завіси [2, с. 33].

Лише після розвалу СРСР у 1990 рр. історична наука набула нового імпульсу вивчення тематики холодної війни. Англomовна історіографія холодної війни почала розвиватися на новій теоретичній та ідеологічній тимчасовій платформі співробітництва, тому представлена сьогодні найстрокатішою різноманітністю течій та історичних оцінок ролі США та СРСР в ініціювання протистояння. До таких течій відносяться представники «традиціоналістського», «ревізіоністського», «постревізіоністського» підходів, які в сукупності свідчили про взаємну відповідальність країн у розв'язанні холодної війни [19, с. 67].

Слід зазначити, що термін холодна війна був введений в офіційний обіг зовсім не радянською стороною, а представниками США та Великобританії. Так, уперше цей термін пролунав у британському тижневику «Триб'юн» 19 жовтня 1945 року у статті «Ви та атомна бомба» [9], автором якої був британський письменник Джордж Орвелл. Потім у березні 1946 року газеті «The Observer» Дж. Орвелл заявив про те, що СРСР почав вести холодну війну проти Великобританії відразу після Московської конференції в грудні 1945 [2, с. 19]. У міжнародно-політичний оборот термін «холодна війна» було запроваджено у промові Бернарда Баруха, радника Президента США Гаррі Трумена, з якою він виступив 16 квітня 1947 року перед Палатою представників штату Південна Кароліна [44, с. 33].

Згідно з визначенням, наведеним у «Політологічній енциклопедії» Карасевича А.О. та Шачковської Л.С., холодна війна – це глобальне геополітичне, економічне та ідеологічне протистояння між Радянським Союзом та його союзниками з одного боку і США, західноєвропейськими країнами та їхніми союзниками з іншого, яке тривало з середини 1940-х до початку 1990-х років [23, с. 57]. Це протистояння призвело до розпаду СРСР та переросло в сучасне протистояння між Росією та Заходом.

Інститут історії України Національної академії наук України в своєму енциклопедичному словнику-довіднику визначає холодну війну як особливу систему світового порядку після Другої світової війни, що характеризувалася глобальним ідеологічним, політичним, військовим, науково-технічним, економічним та культурним протистоянням між США та СРСР і очолюваними ними військово-політичними блоками – НАТО та Варшавським договором. Це протистояння було пов'язане з безпрецедентними гонками озброєнь і високим ступенем загрози великомасштабної глобальної війни в умовах наявності ядерної зброї з обох боків.

Американський історик В. Вільямс, представник ревізіоністської школи, вважає, що холодна війна є частиною американської політики з 1917 року. На його думку, витоки конфлікту слід шукати в більшовицькій революції та подальшому протистоянні між Заходом та Сходом [76, с. 21]. Інший

американський дослідник, Д. Флемінг, у своїй двотомній праці простежує витoki конфлікту після російської революції 1917 року та антагонізм між Заходом і Сходом до 1960 року [42]. Російсько-американський історик Владислав Зубок у своїй роботі «Світ Холодної війни: 1945–1991» пропонує всебічну переінтерпретацію холодної війни, стверджуючи, що її витoki більше пов'язані з американськими стратегіями встановлення глобального ліберального порядку, ніж з агресивною експансією СРСР. Він наголошує, що холодна війна була сформована стратегічними рішеннями та дипломатичними маневрами, а не неминучим ідеологічним протистоянням [39].

Даючи аналіз феномену холодної війни ХХ століття, слід зазначити, що вона не була війною з міжнародно-правової точки зору. Насамперед, в ній були відсутні головні її складові – міжнародні акти про оголошення війни, перебіг військових битв, види озброєнь, людські втрати, обсяг руйнувань, а також юридичні акти про її закінчення (Акт капітуляції або Мирний договір). Основною метою холодної війни було суперництво між США та СРСР за глобальне лідерство. Протистояння реалізовувалося через альтернативні методи: дипломатичну боротьбу, ідеологічну конфронтацію, економічний тиск, гонку озброєнь і стратегію «ядерного стримування». Проте у період холодної війни було створено два військово-політичні блоки – НАТО (1949) та ОВД (1955) [17, с. 95].

Заслуговує на увагу визначення терміну «холодна війна» у «Короткому довіднику з української дипломатії» М.А. Кулініча та Г.М. Руденка: «Термін, що використовувався для визначення протистояння між Радянським Союзом і західними державами, головним чином США, після закінчення Другої світової війни, яке визначалося постійною взаємною ворожістю і характеризує стан міжнародних відносин, що визначався недовірою і базувався на політичних, економічних, ідеологічних та соціальних розбіжностях між наддержавами» [14, с. 105-106].

Англо-американська преса має досить цікаві та своєрідні інтерпретації політики часів холодної війни, наведемо лише два з них. Оксфордське видання енциклопедії «The Hutchinson Pocket Encyclopedia» зазначає, що «холодна війна

– це ідеологічна, політична та економічна напруженість, яка існувала між Радянським Союзом і Східною Європою, з одного боку, та США і Західною Європою, з іншого, в період між 1945 і 1990 роками» [78, с. 7]. Холодна війна характеризувалася двосторонньою пропагандою, яка створювала образи ворогів, посиленою діяльністю розвідувальних служб, економічними санкціями та конфліктами по всьому світу» [78, с. 5]. Американські дослідники розвивали цей напрямок у своїй праці «America. A Concise History» [74, с. 447], де у главі 28, що охоплює період 1945–1960 років, присвячений холодній війні, виокремлено підрозділ «Рання холодна війна». У цьому підрозділі, зокрема, розглядаються домовленості Сталіна з радянським міністром закордонних справ В'ячеславом Молотовим щодо польського питання на Потсдамській конференції в липні 1945 року. Особливу увагу вчені приділяють реакції президента Гаррі Трумена, який назвав методи Сталіна «tough methods» [74, с. 751].

У квітні 2007 року до Конгресу США було внесено законопроект про започаткування нової військової нагороди за участь у холодній війні – Медалі «За перемогу в холодній війні» («Cold War Service Medal»), який був ініційований групою сенаторів та конгресменів від Демократичної партії на чолі з держсекретарем США Гіллари Клінтон. Ця медаль є неофіційною пам'ятною нагородою США, але на її зворотному боці якої зазначені дати холодної війни – «2 вересня 1945 року по 26 грудня 1991 року» [78, с. 5]. Згідно з американським поглядом, початком холодної війни вважається дата підписання Акту про беззастережну капітуляцію Японії, що стало офіційним завершенням Другої світової війни. Це дозволяє стверджувати, що війна з Радянським Союзом не припинилася, а трансформувалася у новий формат – холодну війну [30, с. 95]. Підтвердженням такого підходу щодо початку протистояння проти СРСР є виставкова експозиція «Потсдамська конференція 1945 року. Новий світовий порядок» у Палаці Цецілієнхоф у Потсдамі, місці проведення останньої офіційної зустрічі лідерів «Великої Трійки». Саме на цій конференції Президент США Гаррі Трумен отримав повідомлення про випробування атомної бомби, а потім «тріумфально» заявив про це І.В. Сталіну [14, с. 150]. Пізніше, Президент

США Гаррі Трумен став відомим як «архітектор холодної війни» [19, с. 56], створивши на десятиліття вперед основні її політичні обриси. Трумен виступав за утвердження одноосібного панування США у всьому світі та проведення жорсткої лінії щодо СРСР [41, с. 17]. З перших днів він приступив до перегляду союзницьких відносин з СРСР, роблячи ставку на побудову нового повоєнного світу без урахування інтересів СРСР і діючи лише з позиції сили. Саме в період його президентства було створено військовий блок НАТО, реалізовано «План Маршалла», прийнято «Доктрину Трумена», велися дві війни – В'єтнамська та Корейська. З його ім'ям пов'язане перше застосування у світі атомної зброї проти Японії по містах Хіросіма та Нагасакі, не обумовлене явними військовими загрозами. Крім того, в «епоху Трумена» відбулися два міжнародні трибунали – Нюрнберзький і Токійський, в яких США бачили себе в ролі «основного карателя нацизму» [30, с. 75]. Наступники Трумена на президентській посаді продовжили справу холодної війни [30, с. 67].

Авторитетна дослідниця, професор Лондонської школи економіки та політичних наук Мері Калдор ставить проблему порівняння «старих» воєн та «війн нового типу». «Друга світова війна була війною тотальною, бо поєднувала елементи війни, держави та суспільства. «Холодна війна зберігала саму ідею війни, уникаючи перетворення її на реальність». Однак безліч війн, які мали місце по всьому світу, «не брали до уваги», бо, згідно з тодішньою концепцією, не були війнами тотального типу.

Концепція «нових війн» Калдор характеризується кількома основними елементами. По-перше, насильство здійснюється різними комбінаціями державних та недержавних акторів, включаючи воєнізовані групи та кримінальні організації. По-друге, такі конфлікти часто засновані на політиці ідентичності, зосереджуючись на етнічних, релігійних або культурних відмінностях, на відміну від ідеологічних протистоянь, характерних для «старих» війн. По-третє, у «нових війнах» спостерігається розмивання меж між війною та миром, а також між цивільними та комбатантами, що призводить до збільшення насильства проти цивільного населення. Нарешті, фінансування

таких конфліктів часто здійснюється не лише державами, а й через незаконні або грабіжницькі методи, спрямовані на продовження насильства.

Калдор підкреслює, що ці «нові війни» відбуваються в умовах глобалізації, яка трансформує значення держави та сприяє ерозії її монополії на застосування насильства. Вона відзначає, що, хоча деякі аспекти цих конфліктів мають історичні паралелі, їх сучасна форма вимагає нових підходів до розуміння та вирішення [40, с. 255].

Праці Мері Калдор викликали широку дискусію серед вчених та практиків, сприяючи глибшому аналізу сучасних конфліктів та пошуку ефективних стратегій для їх вирішення.

Баррі Бузан та Оле Вевер аналізують період холодної війни, який тривав з кінця 1940-х до початку 1990-х років, через призму структурної ієрархії, зокрема у сфері безпеки. Вони характеризують цей період як модель світового порядку, глобальна структура якої визначається формулою «2+3». Згідно з цим підходом, на верхньому рівні перебували дві наддержави – СРСР і США, тоді як до категорії великих держав належали Європейське економічне співтовариство (як прототип майбутнього Європейського Союзу), Китай і Японія. Для порівняння, Бузан і Вевер пропонують оцінку світової ієрархії на початку ХХІ століття на основі формули «1+4», де єдиною наддержавою залишаються США, а до групи великих держав входять «держава-колектив» Європейський Союз, а також Китай, Японія та Росія [38, с. 89].

Ігор Миколайович Коваль, український історик і політолог, у своїх працях розглядає холодну війну як період глобального протистояння між США та СРСР, що характеризувався ідеологічною, політичною та військовою конфронтацією, але без безпосереднього воєнного зіткнення між наддержавами. Він підкреслює, що це протистояння охоплювало різноманітні сфери – від геополітики до культури – і мало значний вплив на країни Східної Європи, зокрема й Україну [20, с. 47].

Джон Льюїс Геддіс, американський історик та фахівець з історії холодної війни, визначає цей період як тривале стратегічне суперництво між США та СРСР, яке розпочалося після Другої світової війни та тривало до початку 90-х. У

своїх працях він аналізує причини, динаміку та наслідки цього конфлікту, розглядаючи його як зіткнення двох протилежних ідеологій – капіталізму та комунізму – та боротьбу за глобальний вплив [46, с. 53].

Аналіз терміна «Холодна війна» вказує на його непростий і багатоаспектний характер. Вперше його використала британська преса у 1945 році, а в політичний обіг він потрапив завдяки раднику президента США Бернарду Баруху у 1947 році. Незважаючи на ідеологічне протистояння, цей конфлікт не вписувався в класичне розуміння війни, адже битва розгорталася не на полях бою, а у царині дипломатії, економіки та військових планів. Історіографія Холодної війни представлена кількома підходами – традиціоналістським, ревізіоністським та постревізіоністським, що віддзеркалює різні погляди на місце США та СРСР у її появі. Обмежений доступ до архівних матеріалів тривалий час ускладнював дослідження цієї теми, що зумовлювало фрагментарність наукових підходів. Лише після розпаду СРСР у 1990-х роках стало реальним всебічне вивчення цього явища, що дало змогу розглядати Холодну війну не тільки як змагання двох наддержав, але і як глобальний конфлікт, який визначив політичний ландшафт світу на десятиліття вперед.

1.2 Створення основ світового економічного і політичного регулювання після Другої світової війни

Під час Другої світової війни виділилися три великі світові держави: СРСР, США та Великобританія, а до кінця війни до них додалася Франція. Саме ці країни в подальшому вплинули на вирішення світових проблем.

Поступово відносини союзників у війні почали змінюватися від співробітництва до суперництва. На думку більшості істориків, період завершення Другої світової війни та перших повоєнних років є періодом початку холодної війни. Хоча є прибічники погляду, що відправним пунктом холодної війни був жовтень 1917 р. в Росії, наступний розкол світу на дві системи, проте більшість дослідників визначають хронологічні рамки холодної

війни наступним періодом: початок – закінчення Другої світової та перші повоєнні роки; завершення – кінець 80-х – початок 90-х років XX ст. [2, с. 134].

Після закінчення війни загострилися протиріччя між великими державами антифашистської коаліції.

Приблизно в цей час у західній історичній науці відбулися якісні зміни у вивченні холодної війни. Європейські історики активніше, ніж раніше, включилися в цей процес і почали відходити від позиції, що глобальний конфлікт обмежувався лише відносинами між США та СРСР; значний внесок у розширення дискусії про холодну війну серед британських істориків зробив Д. Уотт.

У результаті своїх досліджень Д. Уотт запропонував поділ на три окремі холодні війни. Перша тривала з 1947 по 1955 рік, починаючись із доктрини Трумена і завершуючись Женевською конференцією. 1955 рік визначено як верхню межу першої холодної війни з огляду на низку суттєвих змін у міжнародній політиці. Женевська конференція стала платформою для діалогу між США та СРСР, започаткувавши деескалацію напруження і перегляд стратегічних підходів до протистояння. Цей період також вирізнявся зміною балансу сил у глобальному контексті, що відкривало можливості для появи нових форм конфронтації, які згодом стали об'єктом окремого наукового вивчення.

Варто зауважити, що у 1945 р. між СРСР та США існувала глибока економічна невідповідність. Співвідношення між промисловістю двох країн можна виразити як 1:5 [12, с. 56]. Диспропорції у сільському господарстві не піддавалися жодному порівнянню.

Міжнародні позиції та політичний вплив у світі в ті роки, перевага в економічному плані та монопольне володіння ядерною зброєю ставили США у становище єдиної наддержави. Це давало змогу їм діяти з позиції сили у відносинах із СРСР [2, с. 165].

1.3 Передумови протистояння між США та СРСР

Після закінчення Другої світової війни США і СРСР вступили в таємну конфронтацію, яка згодом переросла в холодну війну. Внутрішні та зовнішні причини цього конфлікту були глибоко вкорінені у відмінностях між політичними системами, економічними інтересами та військовими устремліннями двох наддержав. У політичному плані США були лідером капіталістичного світу, заснованого на принципах демократії, приватної власності та ринкової економіки, тоді як СРСР дотримувався комуністичної ідеології, заснованої на державній власності та централізованому управлінні економікою. Цей конфлікт не міг не викликати суперечностей, оскільки кожна держава прагнула поширити свій вплив на весь світ.

Закінчення війни означало не тільки перемогу над нацистською Німеччиною та її союзниками, а й необхідність визначення майбутнього світового порядку. США виступали за відновлення демократичних режимів та економічну інтеграцію за допомогою механізмів, аналогічних плану Маршалла, а СРСР прагнув встановити контроль над територіями, звільненими від німецької окупації. Встановлення прокомуністичних режимів у Польщі, Угорщині, Румунії та Болгарії було дискредитоване Заходом як таке, що суперечило Ялтинській і Потсдамській угодам [44, с. 47].

Після Другої світової війни геополітична ситуація кардинально змінилася. Колишні європейські імперії, такі як Велика Британія і Франція, ослабли і втратили звання світових чемпіонів, поступившись місцем двом новим наддержавам – США і Радянському Союзу. США представляли капіталістичний світ, заснований на принципах демократії, свободи слова, ринкової економіки і прав особистості. СРСР, навпаки, уособлював соціалістичну модель, де основою суспільного устрою була ідея диктатури пролетаріату, централізованого планування і боротьби з «буржуазним» Заходом [51, с. 28-30]. Ці ідеологічні відмінності були настільки глибокими, що обидві сторони сприймали світогляд противника як загрозу власному існуванню. Ідеологія виконувала провідну функцію у міжнародній політиці в період з 1945 по 1947 рік. Це було пов'язано з тим, що ідеологія була риторикою, на якій будували

внутрішню і зовнішню політику США і СРСР. Після війни комуністичні партії отримали підтримку в багатьох європейських країнах, зокрема у Франції та Італії, що викликало занепокоєння в західних демократіях. США вважали, що комунізм може поширитися в умовах економічної нестабільності, і намагалися протистояти цьому, надаючи економічну допомогу союзникам і країнам, яким загрожувала радянська [79, с. 38].

Однією з найважливіших подій цього періоду стала Фултонська промова Вінстона Черчилля від 5 березня 1946 року, в якій уперше відкрито було заявлено про початок нового конфлікту між західним світом і Радянським Союзом. Черчилль змалював загрозу, яку становить Радянський Союз для свободи і демократії. Основна ідея його промови полягала в тому, що Європа була розділена «залізною завісою», що відокремлювала західні демократії від комуністичного блоку, в якому домінувала Москва. Він наголосив, що Радянський Союз не тільки встановлює свій вплив у Східній Європі, а й намагається поширити комуністичну ідеологію за межами своїх кордонів за допомогою примусу і політичного тиску [77, с. 5-7]. Ця промова вважається одним із символічних початків холодної війни, оскільки вона стала першою публічною заявою про те, що світ розділений на два табори і що західні держави об'єднують зусилля, щоб протистояти радянській експансії.

Поняття «залізної завіси» стало не просто метафорою, а політичним символом, що визначив подальший розвиток протистояння двох режимів. Фултонська промова Вінстона Черчилля викликала негайну і жорстку реакцію з боку Радянського Союзу. Йосип Сталін сприйняв промову як пряму атаку на Радянський Союз і спробу спровокувати новий світовий конфлікт [62, с. 1-2]. Уже 13 березня 1946 року Сталін опублікував відповідь у «Правді», звинувативши Черчилля в розпалюванні війни і заявивши, що його промова була лише відкритим заклик до військової конфронтації. Радянський лідер підкреслив, що після війни СРСР на законних підставах прагнув забезпечити свою безпеку, контролюючи країни, які слугували буферними зонами проти загроз із Заходу. Він порівняв Черчилля з Гітлером і заявив, що його промова

була спробою об'єднати англосаксонські країни для боротьби з СРСР [54, с. 1-2].

У відповідь на промову Черчилля у Фултоні та подальшу реакцію Радянського Союзу західні політики активізували підготовку до економічного та військового стримування. США почали розробку плану Маршалла, опублікованого в червні 1947 року, який передбачав масштабну фінансову допомогу європейським країнам для відновлення економіки та зміцнення демократичних інституцій для протидії комуністичному впливу. У травні 1949 року було засновано Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), яка зміцнила військово-політичний союз Заходу у відповідь на утворення радянського Варшавського договору в 1955 році.

Промова Черчилля стала каталізатором символічних актів поділу Європи: у червні 1948 року було накладено блокаду Західного Берліна, на що Захід відреагував організацією Берлінського повітряного мосту, який тривав до вересня 1949 року і продемонстрував готовність США та їхніх союзників захищати свої позиції всіма засобами.

Промова у Фултоні заклала концептуальні основи Холодної війни як періоду, коли ідеологічна пропаганда, економічні важелі впливу та ядерне стримування стали найважливішими інструментами. Вона призвела до:

- утворення двох протиборчих блоків (НАТО та Варшавський договір), які існували до початку 1990-х років;
- початку ядерних перегонів озброєнь, що призвело до накопичення стратегічних арсеналів, здатних знищити людство у разі конфлікту;
- створення Ради Безпеки ООН як платформи для блокового протистояння та розвитку системи колективної безпеки.

Не менш визначальний вплив у погіршенні відносин між СРСР і США після Другої світової війни мали військово-політичні чинники, не менш важливі, ніж ідеологічні конфлікти. Незважаючи на те, що союз двох країн у воєнний час був скріплений і зумовлений їхньою спільною боротьбою з

нацистською Німеччиною, уже в перші повоєнні роки стало зрозуміло, що підтримання балансу сил у світі неможливе без суперництва двох наддержав. Одразу після закінчення війни США і СРСР розпочали боротьбу за військову і стратегічну перевагу, розширюючи сфери впливу і домінуючи в країнах, що мають важливе геополітичне значення.

Кеннан вважав, що пряма військова конфронтація з СРСР небажана і небезпечна, але Захід повинен проводити цілеспрямовану політику з обмеження поширення комунізму. Основою такої політики було створення сильного політичного, економічного і військового фронту, здатного зупинити радянську експансію і послабити її вплив у різних регіонах світу. Його концепція швидко знайшла підтримку у керівництва США, оскільки відповідала прагненню запобігти подальшому зміцненню позицій СРСР без прямого конфлікту між двома наддержавами. США активізували свою дипломатичну діяльність у Європі та підтримували уряди, які прагнули зберегти незалежність від Москви. Значна увага приділялася й ідеологічним конфліктам. Було розгорнуто інформаційну кампанію, спрямовану на створення негативного образу СРСР і комуністичної ідеології серед західного населення.

Протистояння між США та СРСР після Другої світової було майже неминучим через великі ідеологічні, політичні, економічні та військові розбіжності між двома наддержавами. США відстоювали збереження та поширення демократії, ринкової економіки та капіталістичних цінностей, в той час як СРСР мав мету закріпити свій вплив через встановлення прокомуністичних режимів у Східній Європі. Значущими подіями, що визначили початок холодної війни, стали Фултонська промова Вінстона Черчилля, відповідь Йосипа Сталіна, а також концепція стримування, сформульована Джорджем Кеннаном у його «довгій телеграмі». Стратегія США, що ґрунтувалася на економічній допомозі союзникам (план Маршалла) та військовій співпраці (Брюссельський пакт), підкріплювала їхню політичну позицію, тоді як СРСР намагався забезпечити свій вплив через політичний контроль та ідеологічну боротьбу. Отже, передумови конфронтації між США та

СРСР заклали підвалини для глобального протистояння, яке визначило геополітичний поступ світу на десятиліття вперед.

РОЗДІЛ II. Розвиток «холодної війни» у 1947-1949 рр.

2.1 Політика «стримування» СРСР

Наприкінці Другої світової війни світ опинився у стані глибоких змін. Руйнування, яких зазнали європейські країни, та зміна балансу сил на міжнародній арені створили передумови для нового глобального порядку. Сполучені Штати та Радянський Союз, вийшовши переможцями, стали провідними наддержавами, і їхнє протистояння визначало подальший хід світової політики.

У 1947 році, зважаючи на наростаючий вплив СРСР у Східній Європі та загрозу поширення комунізму, США прийняли стратегію «стримування». Ця політика, викладена в доктрині Трумена, передбачала надання політичної, військової та економічної допомоги країнам, що піддавалися комуністичній загрозі, з метою обмеження розширення радянського впливу.

Доктрина Трумена стала відповіддю на конкретні події, такі як громадянська війна в Греції та тиск на Туреччину з боку СРСР. Суть доктрини полягала в тому, щоб запобігти подальшому поширенню комунізму, підтримуючи країни, які могли стати його мішенню. Це означало не тільки надання фінансової допомоги, але й формування військових союзів, таких як НАТО, для забезпечення колективної безпеки.

У відповідь на дії США, спрямовані на стримування комунізму, Радянський Союз посилив свої позиції у Східній Європі та почав підтримувати комуністичні рухи в інших регіонах світу. Це призвело до формування двох протилежних блоків, що стало основою для початку Холодної війни.

12 березня 1947 року президент США Гаррі Трумен виступив перед Конгресом з промовою, в якій виклав засади нової зовнішньополітичної програми, відомої як доктрина Трумена. Ця доктрина стала відповіддю на наростаючий вплив Радянського Союзу та загрозу поширення комунізму в повоєнному світі [27, с. 112].

У своїй промові Трумен підкреслив необхідність підтримки країн, які перебували під загрозою комуністичної експансії. Він зазначив, що Сполучені Штати мають надавати економічну та військову допомогу Греції та Туреччині,

прагнучи запобігти їх переходу під вплив СРСР [52]. Для реалізації цих цілей президент запросив у Конгресу 400 мільйонів доларів, які були швидко виділені та використані для стабілізації ситуації в цих країнах [52].

Доктрина Трумена не обмежувалася лише підтримкою Греції та Туреччини; вона відображала ширшу стратегію стримування комунізму по всьому світу. Її головна мета полягала у стримуванні поширення комунізму шляхом надання підтримки країнам, яким загрожував радянський вплив.

Реалізація доктрини призвела до створення військово-політичних союзів, таких як НАТО, та розміщення американських військових баз у стратегічно важливих регіонах. Ці заходи були спрямовані на зміцнення позицій США та їх союзників перед обличчям зростаючого впливу СРСР.

Проголошення доктрини Трумена у 1947 році викликало гостру негативну реакцію з боку Радянського Союзу. Радянське керівництво розцінило цю ініціативу як агресивний крок, спрямований на обмеження впливу СРСР та втручання у внутрішні справи інших держав. Радянський представник у Раді Безпеки ООН 7 квітня 1947 року виступив з критикою доктрини, підкресливши її ворожий характер та звинувачуючи США у спробах нав'язати свою волю суверенним країнам.

У відповідь на доктрину Трумена Радянський Союз посилив контроль над країнами Східного блоку, прагнучи запобігти поширенню західного впливу. Були вжиті заходи щодо зміцнення ідеологічного контролю всередині країни та серед союзників, що призвело до посилення репресій проти інакомислячих та підозрюваних у симпатіях до Заходу [73]. Ці дії сприяли подальшому розділенню світу на два протиборчі табори та поглибленню холодної війни.

Проголошення доктрини Трумена у 1947 році стало основним моментом в повоєнній історії, заклавши фундамент для початку холодної війни. Ця зовнішньополітична програма США була спрямована на стримування поширення комунізму та надання підтримки країнам, які перебували під загрозою радянського впливу.

2.2 План Маршалла

Після завершення Другої світової війни Європа опинилася у глибокій кризі. Зруйновані міста, виснажені ресурси та мільйони загиблих призвели до серйозних економічних і соціальних негараздів. Промисловість багатьох країн була паралізована, сільське господарство не могло забезпечити населення достатньою кількістю продовольства, а інфляція та безробіття досягли критичних рівнів. Така ситуація створила сприятливі умови для поширення радикальних ідеологій та політичної нестабільності.

В цих умовах Сполучені Штати, прагнучи запобігти подальшому хаосу та посиленню комуністичного впливу в Європі, ініціювали програму економічної допомоги, відому як План Маршалла. Офіційно представлена державним секретарем США Джорджем К. Маршаллом у 1947 році [50]. Основними цілями Плану Маршалла були стабілізація соціально-економічної ситуації в Європі, створення єдиної економічної системи з провідною роллю США та послаблення радянського впливу в регіоні. Програма передбачала надання понад \$13 млрд у період з 1948 по 1951 рік, що сприяло активізації економічної діяльності та підвищенню рівня життя населення.

Окрім економічних аспектів, План Маршалла мав важливе політичне значення. Він сприяв розвитку Європи демократичним шляхом на основі ринкового капіталізму, стимулював інтеграційні процеси, які згодом призвели до створення Європейського Союзу, та зміцнив зв'язки між США та європейськими країнами, формуючи основу для майбутнього Північноатлантичного альянсу [58, с. 73].

План Маршалла передбачав надання значної фінансової та матеріальної підтримки європейським країнам для відбудови їхніх економік, зруйнованих внаслідок Другої світової війни. В реалізації плану взяли участь 18 європейських держав та територій, включаючи Велику Британію, Францію, Італію, Західну Німеччину та Нідерланди.

Фінансова допомога надавалася у формі грантів та кредитів, які використовувалися для закупівлі необхідних товарів, сировини та обладнання, переважно у американських компаній. Це не тільки сприяло відновленню

європейської промисловості та інфраструктури, але й стимулювало експорт США, створюючи взаємовигідні економічні зв'язки.

Для координації та ефективного розподілу допомоги було створено Організацію європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), завданням якої стала розробка спільних програм відновлення та модернізації економік країн-учасниць. ОЄЕС сприяла усуненню торговельних бар'єрів, заохочувала економічну інтеграцію та співпрацю між європейськими державами, що згодом стало основою для формування Європейського Союзу.

План Маршалла передбачав не тільки фінансову підтримку, але й передачу технологій, знань у галузі управління та організацію виробничих процесів. Це сприяло модернізації промисловості, підвищенню продуктивності праці та впровадженню сучасних методів ведення бізнесу в європейських країнах.

В результаті реалізації Плану Маршалла європейські країни змогли значно прискорити відновлення своїх економік, стабілізувати соціально-політичну ситуацію та створити умови для подальшого економічного зростання та інтеграції. Програма не тільки допомогла подолати повоєнну кризу, а й заклала фундамент для тривалого періоду процвітання та співпраці в Європі.

У 1947 році, після оголошення Сполученими Штатами Плану Маршалла, Радянський Союз спочатку висловив готовність обговорити умови участі в цій програмі. Наприкінці червня 1947 року в Москві відбулися переговори за участю делегацій Великої Британії та Франції, на яких обговорювалися деталі можливої співпраці. Однак ці переговори завершилися безрезультатно, і 2 липня 1947 року міністр закордонних справ СРСР В'ячеслав Молотов офіційно заявив про відмову Радянського Союзу від участі в Плані Маршалла [61].

Радянське керівництво розглядало План Маршалла як інструмент американського впливу, спрямований на підпорядкування європейських країн інтересам США та послаблення позицій СРСР у Європі. Сталін боявся, що прийняття допомоги на умовах США призведе до втручання у внутрішні справи країн-учасниць та обмежить їхній суверенітет. Тому Радянський Союз не тільки відмовився від участі в програмі, але й чинив тиск на країни Східної Європи,

включаючи Польщу, Чехословаччину, Угорщину, Румунію та Болгарію, змусивши їх також відмовитися від американської допомоги [6, с. 148].

Як альтернативу Плану Маршалла та для зміцнення контролю над країнами Східного блоку у вересні 1947 року СРСР ініціював створення Комінформу (Інформаційне бюро комуністичних та робітничих партій). Ця організація була покликана координувати дії комуністичних партій та протистояти впливу Заходу в Європі.

План Маршалла значно вплинув на повоєнну Європу, сприяючи її економічному відновленню, зміцненню трансатлантичних зв'язків та поглибленню розколу між Заходом і Сходом.

З економічної точки зору, надана США допомога в рамках Плану Маршалла дала змогу європейським країнам швидко відбудувати зруйновану війною інфраструктуру, модернізувати промисловість та стабілізувати національні економіки. Фінансова підтримка стимулювала зростання виробництва, зменшення безробіття та підвищення рівня життя населення, що, у свою чергу, сприяло зміцненню демократичних інституцій та запобіганню поширенню радикальних ідеологій. Окрім того, програма заохочувала економічну співпрацю між європейськими державами, закладаючи підвалини для майбутньої інтеграції та створення таких об'єднань, як Європейське економічне співтовариство [72, с. 241].

В політичному плані План Маршалла зміцнив союзницькі відносини між США та країнами Західної Європи. Надана допомога не тільки сприяла економічному піднесенню, але й посилила вплив США в європейських справах, створюючи міцний фундамент для трансатлантичного партнерства. Ця співпраця згодом вилилася у створення військово-політичних блоків, таких як НАТО, спрямованих на колективну безпеку та стримування потенційних загроз.

Проте реалізація Плану Маршалла також поглибила розподіл Європи на Захід та Схід. Радянський Союз сприйняв програму як інструмент американського впливу та відмовився від участі, заборонивши країнам Східного блоку приймати допомогу. Це рішення сприяло формуванню двох протидіючих

таборів та загостренню ідеологічної конфронтації, ставши одним із факторів, що призвели до початку «холодної війни»

2.3 Німецьке питання у політиці США та СРСР

Після капітуляції нацистської Німеччини у Другій світовій війні союзники – СРСР, США, Великобританія та Франція – ухвалили рішення про поділ країни на чотири окупаційні зони. Це було зумовлено необхідністю спільного контролю над Німеччиною, запобігання відродженню мілітаризму та забезпечення стабільності в Європі. Згідно з угодами, східна частина Німеччини перейшла під контроль Радянського Союзу, північно-західна – Великої Британії, південно-західна – США, а західні райони, що прилягають до Франції, було передано під управління французів.

Особливий статус було визначено для столиці Німеччини – Берліна. Незважаючи на те, що місто знаходилося в радянській зоні окупації, було вирішено розділити його на чотири сектори, відповідні зонам окупації: радянський, американський, британський та французький. Це рішення ґрунтувалося на стратегічному та символічному значенні Берліна як центру політичної влади та культури Німеччини.

Поділ Берліна передбачав спільне управління містом через Міжсоюзницьку комендатуру, що складалася з представників усіх чотирьох держав. Кожна з них несла відповідальність за свій сектор, але рішення мали прийматися колективно, відображаючи принципи співпраці та рівноправності між союзниками.

Проте, незважаючи на первинні домовленості, незабаром почали виявлятися суперечності між союзниками, особливо між Радянським Союзом та західними державами. Відмінності в ідеологіях, політичних цілях та підходах до відновлення Німеччини призвели до посилення напруженості, що врешті-решт сприяло початку холодної війни та подальшому поділу Німеччини та Берліна на Схід та Захід [27, с. 175].

Радянське керівництво прагнуло зірвати плани західних держав щодо об'єднання своїх окупаційних зон та створення окремої західнонімецької

держави. Блокада повинна була змусити західні держави відмовитися від своїх секторів у Берліні, що дозволило б СРСР встановити повний контроль над містом. Радянський Союз прагнув показати свою здатність протистояти західним ініціативам та захистити свої інтереси в Європі.

У відповідь на блокаду західні союзники організували масштабну операцію з повітряного постачання Західного Берліна, відому як Берлінський повітряний міст. За час його дії було здійснено понад 200 тисяч рейсів, які доставили в місто близько 2,3 мільйона тонн вантажів, включно з продовольством, паливом та медикаментами [65]. Ця операція продемонструвала рішучість Заходу підтримувати присутність в Берліні та забезпечувати його жителів необхідними ресурсами.

Після завершення Другої світової війни Німеччина опинилася в епіцентрі протистояння між західними союзниками та Радянським Союзом. Непорозуміння між ними щодо майбутнього країни призвели до її поділу на два окремі державні утворення [16, с. 65].

Блокада завершилася 12 травня 1949 року після тривалих переговорів, проте вона поглибила розкол між Сходом і Заходом, сприяла створенню НАТО та прискорила формування двох німецьких держав – Федеративної Республіки Німеччини та Німецької Демократичної Республіки.

У західних зонах окупації, що перебували під контролем США, Великої Британії та Франції, у травні 1949 року було проголошено Федеративну Республіку Німеччина (ФРН) [65]. Це стало результатом прийняття Боннської конституції, яка заклала основи демократичної держави з ринковою економікою. Першим канцлером ФРН став Конрад Аденауер, який спрямував зусилля на зміцнення економіки, інтеграцію країни в західні структури та примирення з колишніми противниками [7, с. 115].

У відповідь на створення ФРН, у жовтні 1949 року в радянській зоні окупації була утворена Німецька Демократична Республіка (НДР) [65]. НДР обрала соціалістичний шлях розвитку, орієнтуючись на модель, запропоновану Радянським Союзом, з централізованою плановою економікою та однопартійною системою.

Розділ Німеччини став яскравим проявом холодної війни, що розпочалася, символізуючи розкол Європи на два протиборчі блоки – капіталістичний Захід та соціалістичний Схід. Цей розкол визначив політичну, економічну та соціальну долю Німеччини на наступні чотири десятиліття, аж до возз'єднання країни у 1990 році.

Період 1947–1949 років ознаменував початок холодної війни – глобального протистояння між капіталістичним Заходом, очолюваним Сполученими Штатами, та соціалістичним Сходом під проводом Радянського Союзу. У цей час було закладено підвалини біполярного світу, що характеризувався ідеологічною, політичною та військовою конфронтацією двох наддержав та їх союзників.

Головними подіями того часу стали проголошення доктрини Трумена у 1947 році, спрямованої на стримування розповсюдження комунізму, та запуск плану Маршалла, метою якого було відновлення економіки Західної Європи та запобігання її потраплянню під вплив СРСР. У відповідь Радянський Союз посилив контроль над країнами Східної Європи, формуючи соціалістичний блок.

Берлінська криза 1948–1949 років, викликана блокадою Західного Берліна з боку СРСР та подальшою організацією повітряного мосту західними союзниками, продемонструвала глибину розколу між Сходом та Заходом. Внаслідок кризи відбувся остаточний розподіл Німеччини на Федеративну Республіку Німеччина та Німецьку Демократичну Республіку у 1949 році, що закріпило поділ Європи на два протиборчі табори.

Ці події сприяли формуванню військово-політичних блоків: у 1949 році було створено НАТО, що об'єднувало західні країни, а в наступні роки виникли аналогічні структури на Сході.

Після поразки нацистської Німеччини «німецьке питання» полягало у пошуку збалансованого механізму управління та майбутнього статусу розділеної країни з метою запобігання відродженню мілітаризму та гарантування безпеки в Європі. Водночас це було питання юридичного суверенітету, територіальної цілісності та політичної організації «нової»

Німеччини, яке обговорювалося союзниками на конференціях у Ялті та Потсдамі [70].

У науковій літературі «німецьке питання» часто розглядається як фактор, що визначав біполярний світовий порядок: без вирішення цього питання не могло бути ні стабільної системи колективної безпеки, ні міцного миру в Європі [66].

На Потсдамській конференції (липень–серпень 1945 р.) союзники прийняли принципи «4 Д» (демілітаризація, денацифікація, децентралізація та демократизація) як основу для перетворення Німеччини на мирну державу. Там остаточно було вирішено розділити країну на чотири зони, якими мав управляти Союзна контрольна рада (Allied Control Council) як єдиний суверенний орган Німеччини [70].

Незважаючи на первинні домовленості, напруженість між СРСР та західними державами зростає під час грошової реформи на Заході в червні 1948 року, яку радянська сторона розцінила як крок до створення західнонімецької держави. Цей крок став каталізатором для Берлінської блокади, про яку Москва оголосила в червні 1948 року, щоб вирішити німецьке питання шляхом економічного тиску [63].

Лише після падіння Берлінської стіни (9 листопада 1989 року) та завершення перебудови в СРСР почалися переговори за участю двох німецьких держав та чотирьох держав-окупантів (США, СРСР, Великобританія, Франція) – так званий «Договір 2+4» (вересень 1990 року). Цей договір остаточно припинив союзна контроль, визнав суверенітет об'єднаної Німеччини в межах її кордонів з 31 грудня 1990 року та підтвердив відмову від подальших територіальних претензій [45].

Вирішення «німецького питання» мало вирішальний вплив на архітектуру повоєнної Європи: створення НАТО та Варшавського договору, розвиток ЄС як механізму інтеграції, частково створеного для запобігання новій конфронтації у центрі континенту. Остаточне об'єднання ФРН та НДР у 1990 році ліквідувало головний пункт напруженості холодної війни та стало передумовою сучасної системи європейської безпеки та співробітництва [66].

РОЗДІЛ III. Формування військово-політичних блоків

3.1 Причини формування військово-політичних блоків

Після завершення Другої світової війни міжнародна обстановка зазнала значних змін. Поразка країн фашистського блоку – Німеччини, Італії та Японії – призвела до їх окупації військами антигітлерівської коаліції та докорінному перерозподілу сил у світовій політиці. На перший план вийшли дві наддержави – Сполучені Штати Америки та Радянський Союз, що володіли потужними військовими, економічними та ідеологічними ресурсами. Саме вони стали визначальними фігурами у формуванні нової біполярної моделі міжнародних відносин [13, с. 296].

З закінченням війни зник фактор спільного ворога, що послабило союзницькі зв'язки між СРСР та країнами Заходу. Ідеологічні протиріччя, які раніше відкладали заради перемоги у війні, знову вийшли на перший план. Комунізм та капіталізм стали сприйматися як взаємовиключні світогляди, а політика кожної з наддержав розглядалася іншою стороною як експансіоністська та загрозна міжнародному порядку.

Економічна ситуація в Європі також мала великий вплив у формуванні міжнародної обстановки. Зруйновані війною економіки західноєвропейських країн потребували масштабної допомоги. У цій ситуації США запропонували план Маршалла, спрямований на економічну реконструкцію Європи. СРСР сприйняв цю ініціативу як спробу встановити американський вплив у регіоні та категорично відмовився від участі, що тільки посилювало розкол між Сходом та Заходом.

Наростаюча напруга виразилася і в конкретних міжнародних кризах. Берлінська криза 1948–1949 років стала першим серйозним випробуванням повоєнного світу. Радянська блокада Західного Берліна та повітряний міст у відповідь, організований країнами Заходу, продемонстрували, що компроміси між наддержавами стають все менш ймовірними. Це сприяло остаточному оформленню протистояння, яке стало основою холодної війни [8, с. 93].

Після завершення Другої світової війни у світі зросло побоювання розповсюдження комунізму, особливо у Західній Європі. Радянський Союз

активно поширював свою ідеологію, встановлюючи комуністичні режими у країнах Східної Європи, що викликало занепокоєння у західних держав. У відповідь на це США та їх союзники почали вживати заходів щодо стримування комуністичного впливу, включно з економічною допомогою та створенням військових союзів.

Одним з основних моментів стало запровадження плану Маршалла у 1947 році, спрямованого на відновлення економіки європейських країн та запобігання поширенню комунізму. Радянський Союз сприйняв цей план як загрозу своєму впливу та відмовився від участі в ньому, що ще більше загостило напруженість між Сходом та Заходом.

Досвід двох світових воєн продемонстрував, що традиційні способи підтримки рівноваги сил неспроможні запобігти глобальним конфліктам. В умовах наростаючого протистояння з Радянським Союзом та його прагненням розширити вплив у Східній Європі та інших регіонах, західні демократії усвідомили потребу об'єднання зусиль для гарантування власної безпеки та стабільності [4, с. 49].

Концепція колективної безпеки передбачала, що агресія проти одного з учасників розцінювалася б як агресія проти всіх, що вимагало спільної відповіді. Це стало підґрунтям для створення в 1949 році Організації Північноатлантичного договору, яка об'єднала США, Канаду та низку західноєвропейських держав. НАТО стало не лише військовим союзом, але й політичним блоком, спрямованим на стримування комуністичної експансії та захист демократичних цінностей. Створення НАТО у 1949 році стало ще одним кроком у зміцненні західного блоку та стримуванні комуністичної експансії. Радянський Союз, у свою чергу, посилив контроль над країнами Східної Європи та підтримував комуністичні рухи в інших регіонах світу, що сприяло подальшому загостренню міжнародної ситуації.

Після Другої світової війни ідея колективної безпеки набула практичного значення: агресія проти одного учасника повинна була розглядатися як агресія проти всіх, що вимагало формалізованої відповіді західних держав. У 1948 році в Лондоні на конференції міністрів закордонних справ Сполучених Штатів,

Великої Британії, Франції, Бельгії, Нідерландів, Люксембургу, Італії, Канади, Норвегії, Данії, Ісландії та Португалії були прийняті загальні принципи «4 Д» для Німеччини та визначено контури майбутнього альянсу [43].

Проект договору було розроблено в рамках консультацій у 1948–1949 роках з багаторазовими переглядами (щонайменше 12 версій), в яких брали участь юристи та політичні консультанти всіх майбутніх членів Альянсу. Основними спірними моментами були формулювання статті 5 (колективна оборона) та механізми прийняття рішень у Раді Альянсу [52].

4 квітня 1949 року в столиці США делегації дванадцяти держав – Бельгії, Канади, Данії, Франції, Ісландії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Великої Британії та США – поставили свої підписи під Північноатлантичним договором (Вашингтонський договір) [69]. Після внутрішньодержавної ратифікації документ набув чинності 24 серпня 1949 року з депозитарієм у Вашингтоні.

17 вересня 1949 року відбулося перше засідання Північноатлантичної ради (North Atlantic Council) – постійного органу для координації політики та прийняття колективних рішень у мирний час та в умовах кризи. Установчі документи Ради закріпили рівне представництво членів та принцип консенсусу.

Спочатку НАТО позиціонувалася як оборонний альянс для стримування можливого радянського нападу на Західну Європу. У наступні місяці та роки Альянс утвердився не лише як військова, але й як політична платформа: через механізми консультацій та координації економічної допомоги (наприклад, план Маршалла) НАТО стала інструментом західного блоку у Холодній війні [33].

Першими 12 членами Альянсу були вищезгадані країни-засновниці [33]. Вже у травні 1955 року до НАТО приєдналася Федеративна Республіка Німеччина, що стало фактором для створення військово-політичної противаги – Варшавського договору.

Створення системи колективної безпеки в Європі було зумовлено необхідністю запобігти повторенню руйнівних воєн та забезпечити стабільність на континенті. Зокрема, після війни європейські країни прагнули до інтеграції

та співпраці, що виразилось у створенні таких організацій, як Європейське об'єднання вугілля і сталі, попередника Європейського союзу [4, с. 53].

Після завершення Другої світової війни Радянський Союз прагнув розширити свій вплив та створити буферну зону для забезпечення власної безпеки та просування комуністичної ідеології. Це прагнення проявлялося у встановленні контролю над країнами Східної та Центральної Європи, де було утворено про-радянські комуністичні режими. Зокрема, у таких країнах, як Польща, Чехословаччина, Румунія, Угорщина, Болгарія та Східна Німеччина, було встановлено уряди, орієнтовані на Москву, що дозволило СРСР укріпити свій вплив в регіоні [18, с. 302].

Крім Європи, Радянський Союз прагнув розширити свій вплив і в інших регіонах. В Азії, після участі у війні проти Японії, СРСР встановив контроль над північною частиною Корейського півострова, що призвело до створення КНДР. Також Радянський Союз підтримував комуністичні рухи в Китаї, В'єтнамі та інших країнах регіону. На Близькому Сході СРСР намагався встановити контроль над стратегічними територіями, такими як Босфор і Дарданелли, чинячи тиск на Туреччину, а також підтримував партизанські рухи в Греції [21, с. 72].

Ці дії Радянського Союзу викликали занепокоєння у західних держав, які сприймали їх як загрозу своїй безпеці та інтересам. У відповідь на це, країни Заходу почали формувати власні альянси та стратегії стримування, що зрештою призвело до початку холодної війни.

3.2 Утворення НАТО і ОВД

Утворення Організації Північноатлантичного договору у 1949 році було зумовлено низкою історичних передумов, серед яких основними стали план Маршалла, Берлінська криза 1948–1949 років та загальна потреба західних країн у колективній обороні.

План Маршалла, ініційований США у 1948 році, надав значну економічну допомогу країнам Західної Європи для відновлення після Другої світової війни. Ця програма не тільки сприяла економічному піднесенню, а й зміцнила

політичні зв'язки між США та європейськими державами, створюючи підґрунтя для майбутнього військового союзу. Радянський Союз, побоюючись посилення американського впливу, відмовився від участі в плані та заборонив своїм союзникам брати в ньому участь, що посилило розділення Європи на два блоки [22].

Берлінська криза 1948–1949 років стала першим серйозним випробуванням для повоєнних відносин між колишніми союзниками. Радянська блокада Західного Берліна була спробою змусити західні держави відмовитися від своїх позицій у місті. У відповідь США та їх союзники організували повітряний міст, який забезпечив місто необхідними ресурсами. Ця криза продемонструвала необхідність створення системи колективної безпеки для захисту від можливої агресії.

Загальна потреба в обороні стала очевидною на тлі посилення протистояння між Сходом та Заходом. Західні країни усвідомили, що тільки спільними зусиллями можна ефективно протистояти потенційній загрозі з боку Радянського Союзу. Це розуміння призвело до підписання Північноатлантичного договору, який об'єднав США, Канаду та більшість західноєвропейських країн у військовий альянс, спрямований на забезпечення колективної безпеки.

Заснування НАТО було зумовлене низкою факторів. По-перше, західні держави були стурбовані агресивною політикою Радянського Союзу у Східній Європі, зокрема встановленням комуністичних режимів у Польщі, Угорщині, Румунії та інших країнах. По-друге, блокада Західного Берліна у 1948–1949 роках продемонструвала готовність СРСР застосувати силу для досягнення своїх цілей. Ці події переконали західні країни в необхідності створення системи колективної безпеки. 4 квітня 1949 року було підписано Північноатлантичний договір, що заснував НАТО. Її основною метою було забезпечення спільної оборони: напад на одного члена альянсу розглядався як напад на всіх.

У відповідь на приєднання Федеративної Республіки Німеччини до НАТО у 1955 році Радянський Союз ініціював створення Варшавського договору. 14

травня 1955 року у Варшаві було підписано договір про дружбу, співпрацю та взаємну допомогу між СРСР та сімома східноєвропейськими країнами: Албанією, Болгарією, Чехословаччиною, НДР, Угорщиною, Польщею та Румунією. ОВД став військовим альянсом, який мав забезпечити колективну оборону соціалістичних країн та зміцнити контроль СРСР над Східною Європою.

Підписання Північноатлантичного договору стало знаковою подією повоєнної історії, ознаменувавши заснування Організації Північноатлантичного договору (НАТО) [55]. Договір підписали 12 країн: Бельгія, Велика Британія, Данія, Ісландія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США та Франція. Головною метою було об'єднання зусиль задля спільної оборони та підтримання миру й безпеки відповідно до Статуту ООН [55].

Принципи договору ґрунтувалися на прагненні захистити свободу, спільну спадщину та цивілізацію народів, що базуються на засадах демократії, свободи особистості та верховенства права. Стаття 5 договору проголошувала, що збройний напад на одну або кілька країн-учасниць вважається нападом на всіх, і кожна сторона зобов'язується надати необхідну допомогу, зокрема із застосуванням збройної сили [55].

Структура НАТО була спроектована як міждержавна організація, в межах якої країни-члени зберігають повний суверенітет та незалежність [55]. Організація містить Північноатлантичну раду, що є головним політичним органом, та Військовий комітет, який координує військову політику. Крім того, створені об'єднані командування для оперативного керування збройними силами альянсу.

У подальшому Північноатлантичний альянс пережив значне розширення та інституційне зміцнення, що стало відповіддю на зростаючу геополітичну напруженість в умовах холодної війни. Цей період ознаменувався не лише приєднанням нових членів, але й формуванням інтегрованої військової структури, здатної ефективно реагувати на потенційні загрози з боку Радянського Союзу.

Першим етапом розширення стало входження у 1952 році Греції та Туреччини, що підсилило позиції НАТО на південно-східному фланзі та забезпечило контроль над стратегічно важливими регіонами Східного Середземномор'я та Близького Сходу. У 1955 році до альянсу приєдналася Федеративна Республіка Німеччина, що стало символом її реінтеграції в західне співтовариство і водночас спричинило відповідну реакцію з боку СРСР – створення Організації Варшавського договору. Отже, розширення НАТО сприяло формуванню двох протилежних військово-політичних блоків у Європі.

Паралельно з розширенням відбувалася інституціоналізація військового співробітництва. У 1951 році було створено Верховне головне командування об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SHAPE), очолюване Верховним головнокомандувачем союзних сил у Європі (SACEUR). Ця структура забезпечувала координацію та оперативне управління військовими силами альянсу, розподіленими на кілька регіональних командувань: Північне, Центральне та Південне. У 1952 році було засновано Атлантичну команду (ACLANT) з метою забезпечення безпеки морських комунікацій в Атлантиці [53].

Формування інтегрованої військової структури дозволило НАТО ефективно використовувати ресурси країн-членів, стандартизувати озброєння та тактику, а також забезпечити оперативну сумісність збройних сил. Це стало важливим фактором стримування в умовах наростаючої конфронтації зі Східним блоком і забезпечило альянсу здатність швидко реагувати на потенційні загрози.

У відповідь на розширення НАТО, особливо на вступ Федеративної Республіки Німеччини до альянсу у 1955 році, Радянський Союз започаткував створення альтернативного військово-політичного блоку. 14 травня 1955 року у Варшаві був підписаний Договір про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу, відомий як Варшавський договір [60, с. 1-2.]. Його учасниками стали СРСР, Албанія, Болгарія, Угорщина, Німецька Демократична Республіка, Польща, Румунія та Чехословаччина. Договір набув чинності 5 червня 1955

року і став основою для створення Організації Варшавського договору (ОВД), яка проіснувала до 1991 року [71].

Основною метою ОВД було забезпечення колективної безпеки країн соціалістичного табору та протидія військовій загрозі з боку Заходу. Організація також слугувала інструментом політичного контролю СРСР над своїми союзниками у Східній Європі. ОВД була створена як відповідь на «імперіалістичну загрозу» з боку США та їхніх союзників.

Структура ОВД включала декілька органів [71]. Найвищим політичним органом був Політичний консультативний комітет, який визначав загальну стратегію та координував дії країн-учасниць. Військове керівництво здійснювалося через Об'єднане командування збройними силами, штаб якого знаходився у Москві [71]. Це командування управляло спільними збройними силами, забезпечуючи оперативну сумісність та єдине керівництво. До складу ОВД також входили Військова рада та об'єднаний штаб, які займалися плануванням і координацією військових операцій [75].

ОВД мала велике значення у підтриманні балансу сил у Європі під час холодної війни. Проте організація також використовувалась для придушення внутрішніх протестів у країнах-учасницях, таких як Угорщина у 1956 році та Чехословаччина у 1968 році [71]. Ці інтервенції продемонстрували, що ОВД слугувала не тільки для захисту від зовнішніх загроз, але й для підтримки політичної стабільності всередині соціалістичного блоку.

Протистояння між НАТО та Організацією Варшавського договору було визначальним компонентом Холодної війни, демонструючи глобальне протиборство двох військово-політичних блоків – капіталістичного на чолі зі США та соціалістичного під керівництвом СРСР.

Воєнно-стратегічний баланс між цими блоками визначався наявністю потужних збройних сил, великими ядерними арсеналами та розгалуженою системою військових союзів. Наявність взаємного ядерного стримування забезпечувала стратегічний паритет, що, у свою чергу, сприяло уникненню прямих збройних конфліктів між наддержавами.

3.3 Роль США та СРСР у створенні військово-політичних блоків в Азії

Після Другої світової війни США і СРСР перетворилися на основних гравців на світовій сцені, активно поширюючи свій вплив у різних куточках планети, зокрема в Азії. Це протиборство між двома наддержавами послужило поштовхом для старту «холодної війни» – періоду політичної, ідеологічної та військової напруги, що розтягнувся на десятиліття.

У Китаї США надавали підтримку націоналістичному уряду Чан Кайши, розраховуючи на стабільність і опір комуністичному руху [31, с. 45]. СРСР, своєю чергою, надавав підтримку китайським комуністам на чолі з Мао Цзедунем, сприяючи їхній боротьбі з націоналістами [18, с. 332]. Після перемоги комуністів у 1949 році Китай став соціалістичною державою, що змінило розстановку сил у регіоні.

У Кореї південна частина півострова опинилася під впливом США, а північна – під контролем СРСР. Це призвело до утворення двох окремих держав: Південної Кореї, підтримуваної США, і Північної Кореї, підтримуваної СРСР. Конфлікт між ними 1950 року переріс у Корейську війну, в якій брали участь обидві наддержави, що стало яскравим прикладом їхнього протистояння в Азії.

В Індокитаї США активно підтримували французьку колоніальну адміністрацію в її боротьбі проти комуністичних сил В'єтнаму [18, с. 401]. Після поразки Франції 1954 року США наростили свою військову та економічну допомогу Південному В'єтнаму, намагаючись стримати поширення комунізму в регіоні. СРСР і Китай, зі свого боку, надавали підтримку комуністичним рухам у Лаосі, Камбоджі та В'єтнамі, що призводило до ескалації конфліктів і посилення регіональної напруженості.

США уклали кілька двосторонніх договорів з азійськими країнами, спрямованих на зміцнення безпеки та стримування поширення комунізму. Зокрема, було підписано угоди з Японією, Південною Кореєю та Філіппінами [24, с. 59], які передбачали військову допомогу та спільні зусилля в підтримці стабільності в регіоні.

СРСР активно підтримував комуністичні рухи в Азії. У Китаї радянська підтримка сприяла перемозі комуністів на чолі з Мао Цзедунем у 1949 році. У Північній Кореї СРСР підтримав комуністичний режим Кім Ір Сена, що призвело до утворення Корейської Народно-Демократичної Республіки.

Після Другої світової війни Близький і Середній Схід перетворилися на арену активної військово-політичної інтеграції, ініційованої Сполученими Штатами Америки і Великою Британією. Ця інтеграція диктувалася стратегічними інтересами обох держав, особливо необхідністю забезпечення доступу до нафтових ресурсів і формуванням систем безпеки для протидії впливу Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Близький Схід має значні нафтові запаси, що робить його стратегічно важливим для світової економіки. Після війни, коли багато європейських країн відновлювалися після руйнувань, США і Велика Британія прагнули гарантувати стабільний доступ до цих ресурсів. Це спільне прагнення сприяло зміцненню їхнього військово-політичного співробітництва в регіоні.

В умовах Холодної війни США і Велика Британія були стурбовані поширенням впливу СРСР на Близькому Сході. У відповідь на це вони ініціювали створення систем безпеки, спрямованих на стримування радянського впливу. Одним із таких заходів було введення англо-американських військ до Лівану та Йорданії 1958 року з метою підтримати проамериканські уряди та запобігти поширенню комунізму [26, с. 17].

Крім того, США і Велика Британія активно підтримували союзницькі держави, такі як Ізраїль, Єгипет і Саудівська Аравія, забезпечуючи їх військовою та економічною допомогою. Це сприяло формуванню стабільного альянсу, орієнтованого на протидію радянському впливу в регіоні [3].

У 1955 році, в епоху Холодної війни, було сформовано Організацію Центрального договору (СЕНТО), спочатку відому як Багдадський пакт [68]. Ця військово-політична структура об'єднувала держави Близького і Середнього Сходу, які хотіли зміцнити свою безпеку і протистояти впливу СРСР у цьому регіоні.

Передумови створення СЕНТО включали антирадянську спрямованість країн-учасниць і стратегічну важливість регіону. Після Другої світової війни СРСР активно нарощував свій вплив у державах Східної Європи та Азії, що викликало стурбованість серед західних країн. Багаті нафтові ресурси Близького і Середнього Сходу додатково підвищували стратегічне значення цього регіону.

Підписання Багдадського пакту відбулося 1955 року за участю Іраку, Туреччини, Ірану, Пакистану, Великої Британії, а пізніше – США [68]. Цей пакт був націлений на створення колективної безпеки і протидію радянському впливу в регіоні. У 1959 році організацію було перейменовано на СЕНТО, що відображало розширення її складу і зміцнення військово-політичної інтеграції в Азії [68].

Аналіз ефективності СЕНТО показує, що, хоча організація сприяла зміцненню безпеки в регіоні та протидії радянському впливу, її діяльність була обмежена внутрішніми протиріччями між учасниками та зміною геополітичної обстановки. Розпад СЕНТО стався 1979 року після введення радянських військ до Афганістану, що змінило стратегічний контекст і призвело до зниження значення організації.

Манільський договір, укладений 8 вересня 1954 року, поклав початок Організації договору Південно-Східної Азії (СЕАТО) [64]. Цю організацію було створено для стримування поширення комунізму в Південно-Східній Азії. До складу СЕАТО увійшли США, Велика Британія, Франція, Австралія, Нова Зеландія, Пакистан, Таїланд і Філіппіни.

Головним завданням СЕАТО було недопущення поширення комунізму в регіоні за допомогою колективної безпеки. Однак на ділі організація зіткнулася з низкою проблем, які знижували її ефективність. По-перше, відсутність спільних кордонів між більшістю членів ускладнювала оперативну взаємодію. По-друге, внутрішні розбіжності та різні стратегічні інтереси учасників призводили до недостатньої координації дій. Крім того, багато країн-учасниць були молодими державами, які тільки формували свою зовнішню політику, що також впливало на стабільність організації.

У підсумку, незважаючи на початкові плани, СЕАТО не зуміла стати ефективним інструментом стримування комунізму в Південно-Східній Азії. Організацію розпустили 1977 року через падіння інтересу з боку членів і відсутність значущих успіхів у виконанні своїх основних завдань.

Отже, основними передумовами виникнення блоків стали глибокі ідеологічні розбіжності, взаємна недовіра та змагання за глобальний вплив між наддержавами. Ці процеси вилилися у створення систем колективної безпеки, які не тільки відображали потребу держав у захисті, але й ставали інструментами для просування впливу на міжнародній арені.

Важливе місце у формуванні блоків займали дві домінуючі держави: США та СРСР. США, прагнучи стримати поширення комунізму та захистити демократичні цінності, ініціювали створення альянсів як в Європі (наприклад, НАТО), так і в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні через укладання двосторонніх договорів з такими країнами, як Японія, Південна Корея та Філіппіни. Ці кроки дозволили їм створити систему стримування, гарантуючи колективну оборону та стабільність у зонах свого впливу. У свою чергу, СРСР, спираючись на підтримку комуністичних рухів та режимів, активно прагнув розширити свій вплив у Східній Європі, а також в Азії, де він підтримував режими в Китаї, Північній Кореї та В'єтнамі. Такий розподіл сфер впливу між двома наддержавами створював стійку поляризацію світу та визначав його геополітичний розклад на кілька десятиліть.

Ефективність створених союзів, таких як НАТО, Варшавський договір, СЕНТО та СЕАТО, виявилася подвійною. З одного боку, ці блоки сприяли встановленню системи колективної безпеки, дозволяли зберегти стратегічний паритет та запобігати прямому військовому конфлікту між США та СРСР. З іншого боку, внутрішні протиріччя, відмінності національних інтересів учасників та еволюція глобального політичного контексту обмежували їх оперативність та довговічність. У підсумку, попри значний внесок у стримування агресії та підтримання стабільності в певних регіонах, створені альянси не змогли повністю подолати системні напруження, що призвело до їх трансформації або розпаду в постхолодновоєнну епоху.

РОЗДІЛ IV. Корейська війна (1950-1953 рр.)

4.1 Передумови та причини збройного конфлікту

Після завершення Другої світової війни Корея, яка понад 35 років перебувала під японською окупацією, постала перед необхідністю визначення свого майбутнього. На Каїрській конференції 1943 року лідери союзників – Франклін Рузвельт, Вінстон Черчилль і Чан Кайші – домовилися, що Корея має стати незалежною державою [34]. Проте конкретний план для цього не був розроблений. У серпні 1945 року, після капітуляції Японії, радянські війська увійшли на північ Корейського півострова, а американські – на південь. Щоб координувати прийняття капітуляції японських військ, було вирішено тимчасово розділити Корею вздовж 38-ї паралелі: Північ перейшла під контроль СРСР, а Південь – під контроль США [32].

Обидві сторони вважали своє бачення майбутнього Кореї єдино правильним і прагнули об'єднати країну під своєю ідеологією. Це призвело до напруження, яке зрештою вилилось у відкритий збройний конфлікт. Ідеологічне протистояння визначало не лише сторони конфлікту, а й вплинуло на його перебіг. США, керуючись доктриною стримування, вважали, що поступки в Кореї можуть призвести до «ефекту доміно», коли інші азіатські країни потраплять під вплив комунізму. Це спонукало їх до активної військової участі в конфлікті. З іншого боку, СРСР і Китай вбачали у підтримці Північної Кореї можливість зміцнити свої позиції в регіоні та поширити комуністичну ідеологію.

Спочатку цей поділ розглядався як тимчасовий захід до формування єдиного корейського уряду. У грудні 1945 року на Московській конференції було досягнуто угоди про встановлення п'ятирічної міжнародної опіки над Кореєю [25, с. 104]. Проте зростаюча напруженість між США та СРСР на початку холодної війни, а також внутрішні суперечності в Кореї унеможливили реалізацію цього плану. У 1947 році питання було передано до Організації Об'єднаних Націй, яка організувала вибори лише на півдні півострова, оскільки СРСР відмовився пускати спостерігачів ООН на Північ [25, с. 119].

У результаті 15 серпня 1948 року на півдні було проголошено Республіку Корея з президентом Сінгманом Рі [15], а 9 вересня того ж року – Корейську Народно-Демократичну Республіку під керівництвом Кім Ір Сена на півночі [1]. Обидві держави претендували на всю територію півострова, що призвело до зростання напруженості та збройних зіткнень вздовж 38-ї паралелі.

На півночі півострова під впливом СРСР було встановлено комуністичний режим. На півдні за підтримки США утворилася антикомуністична держава. Обидва лідери прагнули об'єднання Кореї, але кожен на своїх умовах, що призвело до зростання напруженості та конфліктів.

На півночі Кім Ір Сен активно готувався до насильницького об'єднання країни. Починаючи з 1949 року, Північна Корея почала нарощувати свою військову міць, отримуючи підтримку від СРСР та Китаю. У червні 1950 року Північна Корея скористалася внутрішньою нестабільністю півдня та відсутністю американських військ, щоб розпочати широкомасштабне вторгнення, що ознаменувало початок Корейської війни.

Після вторгнення Північної Кореї до Південної Кореї 25 червня 1950 року Рада Безпеки ООН негайно прийняла резолюцію 82 [37], яка засуджувала агресію та вимагала негайного припинення вогню та відведення північнокорейських військ за 38-му паралель. Це стало можливим завдяки відсутності СРСР, який бойкотував засідання через невизнання представництва Китайської Народної Республіки в Організації Об'єднаних Націй. Рада Безпеки змогла діяти без застосування права вето, що зазвичай ускладнює прийняття рішень у конфліктних ситуаціях.

Незважаючи на швидку реакцію, міжнародні механізми виявилися недостатньо ефективними в довгостроковій перспективі. Після перших дій Організації Об'єднаних Націй конфлікт переріс у широкомасштабну війну за участю численних держав, що продемонструвало обмежені можливості ООН щодо запобігання ескалації. Крім того, структурні особливості Організації Об'єднаних Націй, зокрема право вето постійних членів Ради Безпеки, залишалися потенційною перешкодою для прийняття рішень у майбутньому.

Внутрішньополітична нестабільність, ідеологічний розкол і прагнення обох урядів об'єднати Корею на своїх умовах створили передумови для збройного конфлікту. Ці фактори, посилені зовнішнім втручанням, призвели до однієї з найкривавіших воєн XX століття.

4.2 Протистояння США та СРСР у Корейській війні

27 червня 1950 року Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію № 83, в якій рекомендувала державам-членам надати військову допомогу Південній Кореї для відбиття нападу та відновлення міжнародного миру та безпеки [56]. 7 липня 1950 року було прийнято резолюцію № 84, яка створила об'єднане командування під керівництвом США для координації дій багатонаціональних сил [57].

У відповідь на ці рішення президент Гаррі Трумен наказав відправити американські сухопутні, морські та повітряні сили для захисту Південної Кореї [34]. Генерал Дуглас Макартур був призначений командувачем об'єднаних сил ООН [34]. Загалом 16 країн, включаючи Велику Британію, Канаду, Австралію, Францію, Туреччину та інші, надали бойові підрозділи, ще 5 надали медичну допомогу [34].

Радянський Союз, хоча офіційно не брав участі у війні, надавав Північній Кореї значну військову, технічну та матеріальну допомогу [67]. СРСР постачав КНДР сучасну зброю, включаючи танки, артилерію та літаки, і направляв військових радників для навчання північнокорейських військ [67].

Китайська Народна Республіка, стурбована просуванням військ ООН до свого кордону, вирішила втрутитися в конфлікт. У жовтні 1950 року Китай направив до Кореї «Добровольчу армію народу», яка фактично складалася з підрозділів Народно-визвольної армії Китаю [67]. Цей крок дозволив Китаю уникнути офіційного оголошення війни Сполученим Штатам і водночас активно брати участь у бойових діях [67].

Вступ китайських військ у війну змінив хід конфлікту. Після початкових успіхів військ ООН китайські війська розпочали масштабний контрнаступ, який

відкинув війська ООН на південь. Це призвело до стабілізації лінії фронту поблизу 38-ї паралелі та тривалої позиційної війни.

Корейська війна була першим великим збройним конфліктом епохи Холодної війни, в якому безпосередньо зіткнулися інтереси двох глобальних блоків – капіталістичного, очолюваного Сполученими Штатами, та комуністичного, під керівництвом СРСР і Китаю. Цей конфлікт перетворив Корейський півострів на арену геополітичного протистояння, що мало далекосяжні наслідки для міжнародної політики та безпеки.

Тактика ведення війни під час Корейської війни відзначалася динамізмом та пристосуванням до змін на полі бою з обох боків конфлікту.

Північна Корея, підтримана СРСР, розпочала війну блискавичною атакою 25 червня 1950 року, дотримуючись стратегії швидкого наступу, щоб захопити Південну Корею до того, як втрутиться міжнародна спільнота. Цей початковий наступ ґрунтувався на масованому використанні піхоти та танків, що дозволило їм швидко просуватися на південь і захопити Сеул [49]. Однак, зіткнувшись зі зростаючим опором, північнокорейські війська почали використовувати оборонні позиції та партизанські методи, щоб протистояти переважаючим силам Організації Об'єднаних Націй [49].

Південна Корея разом з військами ООН, особливо Сполученими Штатами, зосереджувалися на обороні та контрнаступі. Вирішальним моментом стала оборона Пусанського периметру, де об'єднані сили змогли зупинити наступ північнокорейських військ [11]. Використання розвідки, мереж зв'язку та американської військової техніки дозволило ефективно координувати дії та готуватися до контрнаступу [11]. Висадка в Інчоні у вересні 1950 року стала переломним моментом, який дозволив військам ООН відновити контроль над Сеулом і просуватися на північ [11].

Китай, стурбований просуванням військ ООН до свого кордону, відправив у війну так звані «добровольчі» війська [10, с. 38]. Китайські збройні сили застосовували тактику масованих нічних атак, маневри в гірській місцевості та партизанські методи, що дозволило їм ефективно протистояти технологічній

перевазі противника. Ці дії призвели до стабілізації лінії фронту поблизу 38-ї паралелі [10, с. 44].

Після завершення Другої світової війни Корея була розділена на дві зони впливу: північну, під контролем СРСР, та південну, під контролем Сполучених Штатів. Цей поділ став символом глобального ідеологічного розколу між комунізмом і капіталізмом. У 1950 році, коли Північна Корея за підтримки СРСР вторглася до Південної Кореї, Сполучені Штати втрутилися в конфлікт під егідою Організації Об'єднаних Націй, розглядаючи це як спробу поширення комунізму в Азії. Китай, зі свого боку, побоюючись, що ворожі сили наближаються до його кордонів, також вступив у війну на боці Північної Кореї.

4.3 Наслідки Корейської війни

Після трьох років кровопролитних боїв, які не привели до вирішальної перемоги жодної зі сторін, 27 липня 1953 року було підписано Угоду про перемир'я в Кореї [48]. Цей документ, укладений між Командуванням ООН, Північною Кореєю та Китаєм, офіційно припинив бойові дії, але не завершив війну формальним мирним договором. Південна Корея під керівництвом президента Сінгмана Рі відмовилася підписати угоду, оскільки вважала це поразкою у спробі насильницького об'єднання країни [36].

Угода про перемир'я встановила нову демаркаційну лінію, яка проходила поблизу 38-ї паралелі – приблизно там, де вона була до початку війни [48]. Ця лінія стала основою для створення демілітаризованої зони шириною близько 4 км, яка з того часу розділяє Північну та Південну Корею [48]. Демілітаризована зона стала одним з найбільш укріплених і напружених прикордонних регіонів у світі.

Окрім визначення демаркаційної лінії, угода передбачала обмін військовополоненими та створення комісії з перемир'я, до складу якої входили представники нейтральних країн. Однак, незважаючи на ці заходи, остаточного мирного договору не було укладено, і технічно Північна та Південна Корея продовжують перебувати у стані війни.

Корейська війна була однією з найтрагічніших подій XX століття, якщо судити з гуманітарних втрат. Загальна кількість загиблих оцінюється приблизно в 3 мільйони, більшість з яких були цивільними. Деякі дослідники вказують на те, що цивільне населення становило до 70% усіх жертв, що перевищує відповідні показники для Другої світової війни та війни у В'єтнамі [47].

Причинами високої смертності серед цивільного населення були масовані бомбардування, артилерійський обстріл, страти, голод та хвороби. Особливо постраждала Північна Корея, де інтенсивні бомбардування зруйнували майже всі великі міста, включно з Пхеньяном. Ці дії призвели до загибелі значної частини населення та масового переселення людей [47].

Війна також спричинила масове руйнування інфраструктури. Були знищені дороги, мости, залізниці, лікарні та школи, що паралізувало економічне життя країни. Сільське господарство зазнало значних втрат через бойові дії та реквізиції, що призвело до голоду в багатьох регіонах.

Психологічні наслідки війни були не менш значущими. Мільйони людей втратили рідних, свої будинки та засоби до існування [47]. Багато хто пережив травматичні події, які залишили глибокий слід у колективній пам'яті корейського народу. Цей досвід вплинув на формування національної ідентичності та ставлення до майбутніх конфліктів.

Корейська війна стала важливою віхою у розвитку Холодної війни та мала значний вплив на міжнародні відносини та структуру військових союзів. Конфлікт не тільки поглибив ідеологічний розрив між Сходом і Заходом, але й сприяв зміцненню існуючих союзів та створенню нових механізмів колективної безпеки.

У відповідь на агресію Північної Кореї Сполучені Штати під егідою Організації Об'єднаних Націй організували міжнародну коаліцію для підтримки Південної Кореї [28, с. 107]. Це був перший випадок, коли Організація Об'єднаних Націй використала збройні сили для відбиття агресії, що підвищило її роль у міжнародних справах. Участь членів НАТО, таких як Великобританія, Канада та Австралія, у підтримці Південної Кореї підкреслила єдність Заходу у боротьбі з поширенням комунізму. Цей досвід сприяв зміцненню військової

співпраці між західними державами та посиленню їх оборонних стратегій [5, с. 61].

Корейська війна сприяла посиленню військової співпраці між країнами Варшавського договору. СРСР та Китай активно підтримували Північну Корею, що зміцнило їх стратегічні відносини та поглибило ідеологічний розрив між двома блоками. Ця конфронтація сприяла розвитку гонки озброєнь та формуванню нових фронтів у світовій політиці.

Після завершення Корейської війни в 1953 році обидві частини Корейського півострова – Північна та Південна Корея – вступили в період інтенсивної мілітаризації, що було прямим наслідком невирішеного конфлікту та постійної напруженості між двома державами [59, с. 47].

У Північній Кореї під керівництвом Кім Ір Сена відбулася всебічна реорганізація збройних сил [59, с. 48]. Країна отримала значну підтримку від СРСР та Китаю, що сприяло відновленню та модернізації армії. Пізніше, під керівництвом Кім Чен Іра та Кім Чен Ина, Північна Корея зосередилася на розробці ядерної програми та ракетних технологій, що стало основою її стратегії стримування та забезпечення безпеки режиму [59, с. 48]. Ці зусилля супроводжувалися регулярними військовими навчаннями та демонстрацією військової сили, що сприяло підтримці високого рівня мобілізації населення та збереженню режиму суворого контролю [29, с. 23].

Південна Корея, з іншого боку, отримала значну підтримку від Сполучених Штатів, які забезпечували країну військовим обладнанням, підготовкою та фінансовою допомогою [29, с. 24]. Це дозволило Сеулу створити сучасну армію та розвинути власну оборонну промисловість. З часом Південна Корея почала розробляти власне військове обладнання, таке як танк K2 Black Panther та винищувач KF-21 Boramae, що свідчить про її прагнення до військової самостійності [35]. Крім того, країна бере активну участь у спільних військових навчаннях зі Сполученими Штатами та іншими союзниками, що сприяє покращенню її обороноздатності та інтеграції в систему колективної безпеки.

Історична пам'ять про Корейську війну глибоко вкорінена у колективній свідомості як Південної Кореї, так і Північної Кореї, формує національну ідентичність і впливає на поточні політичні та культурні процеси.

У Південній Кореї війна сприймається як трагедія, яка призвела до розділу нації, але також як символ стійкості та прагнення до миру. Це відображається у численних меморіалах та музеях, таких як Меморіал Корейської війни в Сеулі, найбільший військовий музей країни. Його експозиції включають особисті речі солдатів, військове обладнання та діорами важливих битв, а статуя «Брати» символізує біль розділеної нації та надію на возз'єднання. Крім того, у Південній Кореї щорічно проводяться пам'ятні заходи на честь загиблих, що підкреслює важливість збереження історичної пам'яті про конфлікт.

У Північній Кореї війну трактують як «Вітчизняну визвольну війну», що відображається в Музеї Перемоги в Пхеньяні. Експозиції музею включають захоплене американське обладнання та артефакти, підкреслюючи значення Кім Ір Сена як національного героя. Ця версія подій підтримується державною пропагандою та системою освіти, формуючи у громадян уявлення про перемогу над імперіалізмом та обґрунтованість існуючого політичного режиму.

Відмінності в інтерпретації війни між двома Кореями сприяють підтримці напруженості на півострові. У Південній Кореї акцент робиться на трагедії розділу та необхідності мирного возз'єднання, тоді як у Північній Кореї наголос робиться на перемозі над зовнішніми загрозами та зміцненні національної ідентичності. Ці протилежні наративи ускладнюють діалог та взаєморозуміння між країнами.

Наслідки війни відчутні також на особистому рівні, особливо серед розділених сімей. Нечасті зустрічі родичів, розділених кордоном, викликають сильні емоції, підкреслюючи глибину людських страждань, спричинених конфліктом. Ці події нагадують про необхідність гуманітарного підходу до вирішення проблем, пов'язаних із розділом нації.

Корейська війна 1950–1953 років була одним з перших великих збройних конфліктів Холодної війни, у якому локальне протистояння між Північною та

Південною Кореєю переросло у глобальну конфронтацію ідеологічних блоків. Війна почалася 25 червня 1950 року з вторгнення Північної Кореї до Південної Кореї, що призвело до інтервенції міжнародних сил під егідою Організації Об'єднаних Націй на боці Південної Кореї та участі китайських «добровольців» на боці Північної Кореї. Незважаючи на масштабні бойові дії та значні втрати з обох сторін, конфлікт завершився підписанням перемир'я 27 липня 1953 року, яке закріпило розділ Кореї вздовж 38-ї паралелі без підписання мирного договору.

ВИСНОВКИ

Усі розглянуті підходи до інтерпретації холодної війни – традиціоналістський, ревізійністський та пост-ревізійністський – дозволяють нам побачити конфлікт у всій його різноманітності: від акценту на радянській експансії та американській гегемонії до спільної відповідальності обох наддержав за ескалацію ідеологічної, економічної та культурної конфронтації. Саме це багатовимірне розуміння є ключем до відповіді на перше дослідницьке питання: холодна війна була не простим протистоянням двох політичних систем, а складною системою взаємодій, у якій кожна сторона використовувала власні стратегії стримування, економічного впливу та пропаганди.

Передумови, на яких ґрунтувалося це глобальне протистояння, поєднували ідеологічну ворожість та прагнення двох моделей суспільного устрою – ліберально-демократичної та соціалістично-комуністичної – утвердитися у повоєнній Європі. Розпад антигітлерівської коаліції, боротьба за вакуум влади на континенті та екзистенційний страх обох сторін за безпеку сформували політичний ґрунт, тоді як економічні розбіжності започаткували перегони допомоги через план Маршалла та впровадження централізованої планової системи на Сході. Все це дало старт системі колективної безпеки – від «Доктрини Трумена» до заснування НАТО.

У 1947–1949 роках холодна війна перейшла від латентної фази до відкритої політичної та ідеологічної конфронтації. Одним із визначальних елементів цього процесу було впровадження доктрини стримування, проголошеної президентом США Гаррі Труменом. Метою було запобігти подальшому поширенню комунізму в Європі та захистити країни, які, на думку Вашингтона, були вразливими до радянського впливу. Доктрина Трумена стала основою нової американської зовнішньої політики, яка вплинула на міжнародні відносини в цілому, створивши ідеологічну основу для об'єднання західних держав як противаги СРСР.

Запропонований у 1947 році план Маршалла був ефективним інструментом реалізації цієї доктрини. Надаючи велику економічну допомогу західноєвропейським країнам, США не лише сприяли відновленню

зруйнованих економік, але й зміцнювали свою політичну присутність та авторитет у регіоні. План не поширювався на країни, які перебували під контролем Радянського Союзу, що викликало негативну реакцію Кремля. Це ще більше загострило конфронтацію, особливо в Німеччині, яка стала головним місцем геополітичного конфлікту між Заходом і Сходом.

Саме німецьке питання виявилось головною точкою напруженості в цей період. Розділ країни на чотири окупаційні зони, а також поділ Берліна, який формально був зумовлений рішеннями союзників, на практиці призвів до різних підходів до післявоєнної відбудови. Західні союзники хотіли створити в Німеччині єдину демократичну державу з ринковою економікою, тоді як Радянський Союз втілював свою модель соціалістичного розвитку у східній частині. Кульмінацією конфлікту стала Берлінська блокада 1948–1949 років, на яку західні країни відповіли повітряним мостом, що постачав місто необхідними ресурсами та демонстрував рішучість Заходу зберегти свій вплив.

Утворення військово-політичних блоків у другій половині 1940-х років було безпосередньо обумовлене зростанням напруженості між СРСР та західними державами. Основним фактором, що призвів до створення НАТО, стало усвідомлення неможливості досягнення компромісу з Радянським Союзом щодо майбутнього Європи. Після Берлінської кризи 1948-1949 років, яка виявила стратегічну вразливість західних позицій у Німеччині, лідери США, Великої Британії, Франції та інших західноєвропейських країн дійшли висновку, що лише об'єднання сил у рамках формалізованого оборонного союзу здатне забезпечити безпеку та зупинити радянську експансію. У 1949 році була створена Організація Північноатлантичного договору, яка поєднала військову співпрацю з політичним партнерством, що базувалося на спільних демократичних цінностях.

НАТО стало першою повоєнною реалізацією концепції колективної безпеки у практичному вимірі: згідно зі статтею 5 Вашингтонського договору, напад на одну країну-члена розглядався як напад на всіх, що вимагало колективної відповіді. Це положення мало надзвичайне значення, оскільки зобов'язувало США, які володіли ядерною зброєю, гарантувати захист

європейських союзників. Принцип колективної безпеки набув політичного змісту: спільні дії у військовій, економічній та дипломатичній сферах стали основою західної стратегії протидії СРСР. НАТО стала не лише оборонною організацією, а й символом єдності демократичного світу у протистоянні з тоталітарними режимами.

У відповідь на створення НАТО та приєднання до неї Федеративної Республіки Німеччини у 1955 році Радянський Союз ініціював створення Варшавського договору, який об'єднав країни Східної Європи під радянським військово-політичним контролем. Варшавський договір формально також спирався на принцип колективної безпеки, але фактично виконував функцію посилення радянського впливу в регіоні та придушення будь-яких проявів політичної незалежності в країнах-сателітах СРСР. Обидва блоки – НАТО і Варшавський пакт – стали структурною основою нового біполярного світового порядку, що ґрунтувався на військовому балансі, ядерному стримуванні та жорсткому контролі сфер впливу.

Корейська війна була однією з перших і найважливіших гарячих фаз холодної війни, яка чітко продемонструвала, що глобальне протистояння між США та СРСР може перерости в локальні збройні конфлікти з серйозними геополітичними наслідками. Причини війни на Корейському півострові слід шукати в умовах після завершення Другої світової війни: згідно з домовленостями союзників, Корея була розділена вздовж 38-ї паралелі на дві окупаційні зони – радянську на півночі та американську на півдні. У кожній зоні поступово формувалися уряди, орієнтовані на своїх покровителів: в Північній Кореї – соціалістичний режим під керівництвом Кім Ір Сена, в Південній Кореї – капіталістичний уряд під керівництвом Лі Син Мана.

Цей поділ набув незворотного характеру після того, як обидві сторони відмовилися від проведення загальнокорейських виборів і в 1948 році заснували дві окремі держави. Напруженість зростала, і вже в 1950 році Північна Корея за підтримки СРСР та КНР розпочала військовий наступ на південь. Цей акт агресії був сприйнятий Сполученими Штатами як пряме випробування міцності доктрини стримування, і американський уряд за підтримки Ради Безпеки ООН

швидко сформував багатонаціональні сили для відбиття нападу. У відповідь Радянський Союз продовжував підтримувати Північну Корею, але формально не втручався безпосередньо.

Протистояння між США та СРСР в рамках Корейської війни відбувалося не тільки через військову допомогу, але й через символічне змагання систем. Кожна зі сторін прагнула довести ефективність своєї моделі суспільства та продемонструвати світовій спільноті готовність захищати свої ідеологічні позиції силою. Війна завершилася в 1953 році перемир'ям без явного переможця, але її наслідки мали довготривалий вплив. Корейська війна показала, що локальні конфлікти можуть мати глобальне значення та перетворюватися на арену для реалізації політики стримування та геополітичного суперництва.

Холодна війна як глобальний феномен характеризувалася складним переплетінням взаємопов'язаних ідеологічних, політичних, економічних і військових протистоянь, які визначали структуру міжнародних відносин протягом кількох десятиліть. Її основною рисою був біполярний світовий порядок, у якому існували два ворожі табори – Захід, очолюваний США, та Схід, під проводом СРСР. Ідеологічне протистояння виражалося у змаганні між ліберально-демократичною моделлю та соціалістично-комуністичною системою. Політично конфлікт виявлявся у створенні військово-політичних альянсів, підтримці дружніх режимів та втручанні у внутрішні справи країн третього світу. Економічний вимір проявлявся у конкуренції двох економічних моделей, активному застосуванні санкцій, торговельних обмежень та фінансової допомоги як інструментів впливу. Військове протистояння, зокрема гонка озброєнь і ядерне стримування, представляло собою постійну загрозу глобального збройного конфлікту, хоча зрештою сприяло утриманню наддержав від прямої конфронтації.

Стратегії стримування та політика взаємного ядерного паритету загалом виявилися успішними у запобіганні прямої військової конфронтації між США та СРСР. Завдяки наявності у обох сторін достатнього потенціалу для взаємного знищення, з 1950-х років виникла концепція гарантованого взаємного

знищення, яка стримувала лідерів від необдуманих дій. У цьому сенсі холодна війна залишалася переважно конфліктом непрямих дій, і саме завдяки стратегії стримування вдалося уникнути глобального апокаліпсису.

Практичне значення дослідження холодної війни полягає у можливості перенесення її уроків на сучасну систему міжнародної безпеки. Це стосується насамперед важливості підтримки каналів дипломатичного діалогу навіть у періоди максимального напруження, необхідності обмеження гонки озброєнь та контролю над новими видами озброєнь. Корисним є також досвід розбудови багатосторонніх союзів на основі принципу колективної безпеки. У сучасних умовах, коли світ знову перебуває на межі формування нових блоків, вивчення холодної війни дозволяє краще зрозуміти механізми стабільності в умовах системної конкуренції.

Послідовне вивчення причин конфлікту, етапів його ескалації, значення основних подій, а також особливостей взаємодії наддержав у рамках регіональних криз дозволило не тільки систематизувати знання, а й виявити закономірності розвитку міжнародної системи в умовах біполярності. Отримані висновки мають велике значення для сучасного розуміння глобальних процесів, особливо у контексті нових форм протистояння, що виникають у XXI столітті. Історичний досвід холодної війни актуальний і сьогодні, оскільки показує, наскільки крихким є баланс сил і якою може бути ціна політичних помилок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 9 вересня 1948: Корейська Народно-Демократична Республіка. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0909N/#:~:text=3a%20ix%20підсумками%208%20вересня,єр-мінстром%20Кім%20Ір%20Сеном.> (дата звернення: 09.04.2025).
2. Бадах Ю. Г. «Холодна війна» та її виміри (1946–1991 рр.): монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 457 с.
3. Близький Схід на перетині геополітичних інтересів великих держав. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/167> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Бодрук О.С. Силова грань безпеки / О.С. Бодрук // Політика і час. 2021. №4. С. 47–56.
5. Браун С. Іноземна допомога на практиці / С.Браун. Київ.: Основи, 2021. 185 с.
6. Геддіс Дж. Л. Холодна війна / пер. з англ. О. Коваленко. Київ: Основи, 2002. 400 с.
7. Гнатюк М. Розкол Німеччини: передумови та наслідки. Харків: Харківський національний університет, 2005. 280 с.
8. Говард М. Війни в європейській історії / М. Говард. Київ: Мегатайп, 2020. 316 с.
9. Джордж Орвелл «Ви й атомна бомба». URL: <https://sensormedia.com.ua/culture/dzhordzh-orvell-vy-y-atomna-bomba/> (дата звернення: 19.04.2025).
10. Дужа І.А. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні: монографія / Дужа І.А. – Біла Церква: ДНВЗ «БНАУ», 2022. – 198 с.
11. Економічне диво на річці Хан. Розвиток демократії. DSpace Repository : Home. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4e8e7039-891c-457e-bea3-69ccbc2799e2/content> (дата звернення: 09.04.2025).

12. Історичні витоки та трансформаційні процеси доби «холодної війни» в Європі (1947-1975 рр.): монографія. [Електронне видання] / За редакцією кандидата історичних наук, доцента С.В. Толстова. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2023. 347 с.
13. Каменський Є., Шашкевич А. Політика США. Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція / Є.Каменський, А.Шашкевич. Київ.: Політична думка, 2021. 547 с.
14. Кондратенко О. Ю. Основні моменти формування російсько-американських відносин у постбіполярний період. Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм. 2010. № 1. С. 148–156.
15. Корейська народно-демократична республіка. URL: <https://esu.com.ua/article-3527#:~:text=15%20серпня%201948%20пд.,частині%20проголошено%20КНДР>. (дата звернення: 09.04.2025).
16. Костянтин Ф. Берлінська криза 1948–1949 років. Київ: Наукова думка, 1998. 312 с.
17. Кулініч М. А., Руденко Г. М. Стислий український дипломатичний довідник. Київ: Дипломатична академія при МЗС України, 2006. 376 с.
18. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки) / В.А. Манжола, М.М. Білоусов, Л.Ф. Гайдуков та інш. Київ.: Либідь, 2021. 558 с.
19. Овчаренко О. І. Двохполюсність світу і «холодна війна» (1946–1991 рр.): навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. 172 с.
20. Остання битва «холодної війни»: Східноєвропейська політика наддержав у концепціях зарубіжної політології (80-ті – поч. 90-х рр.) [Текст] / І. М. Коваль. – О. : АстроПринт, 1999. – 223 с.
21. Перепелиця П.М. Асиметричні стратегії в гарантуванні міжнародної безпеки / П.М. Перепелиця // Політика і час. 2022. №5. С. 64–76.
22. Плащинський А. А. Доктрина Трумена, план Маршалла та НАТО у стратегії США // Геополітика. 23.05.2020. Режим доступу:

<http://geopolitics.by/analytics/doktrina-trumena-plan-marshalla-i-nato-v-strategii-ssh>
а (дата звернення: 26.04.2020).

23. Політологічна енциклопедія. – Навчальний посібник Книга II / Укладачі: Карасевич А. О., Шачковська Л.С. – Умань.: ПП Жовтий О.О., 2020. – 560 с.

24. Пронь С. В. Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1914-1991 / С. В. Пронь. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2019. 140 с.

25. Пронь С.В. Японія – США – Росія: співробітництво та суперництво в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. 1951–2007 роки / С.В. Пронь. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2021. 296 с.

26. Сич О., Мінаєв А. Доба «холодної війни»: основні тенденції світового розвитку. Чернівці: Рута, 2020. 72 с.

27. Скотний В. План Маршалла: історія та сучасність. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 256 с.

28. Темиров Ю. Т. Всесвітня історія XX ст / Ю. Т. Темиров, Л. В. Шикова. Донецьк : Вид-во ДНУ, 2022. 340 с.

29. Ткаченко, В. (2022). «Краще зупинити ворожий наступ тут, ніж робити це ближче до Батьківщини»: Корейська війна 1950-1953 рр. у канадському суспільному дискурсі. Науково-теоретичний альманах Грані, 25(6), 22-27.

30. Толстов С. В. Стратегічні підходи та пріоритети в зовнішній політиці США: від Г. Трумена до Д. Трампа. Проблеми всесвітньої історії. 2018. № 1 (5). С. 66–96.

31. Шергін С.О. Азіатсько-Тихоокеанський регіон: Історія і сучасність / С.О. Шергін. Київ.: Вища школа, 2020. 91 с.

32. 38th parallel. Definition, History, Map, & Significance. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/38th-parallel> (дата звернення: 20.04.2025).

33. A Short History of NATO. U.S. Department of Defense. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1803445/a-short-history-of-nato/> (дата звернення: 10.04.2025).

34. A short history of the Korean War. URL: <https://www.iwm.org.uk/history/a-short-history-of-the-korean-war> (дата звернення: 04.04.2025).

35. Advancements and Strategies in South Korean Military Innovations - Total Military Insight. The Insurance Universe. URL: <https://totalmilitaryinsight.com/south-korean-military-innovations/> (дата звернення: 21.04.2025).

36. Armistice Negotiations. United Nations Command. URL: <https://www.unc.mil/History/1951-1953-Armistice-Negotiations/#:~:text=On%20July%2027,%201953,%20military,the%201950-1953%20Korean%20War.> (дата звернення: 04.04.2025).

37. Calls upon the North Korean authorities to withdraw their armed forces to the 38th parallel. In: Resolutions and decisions of the Security Council, 1950. - S/INF/4/Rev.1. – 1965. – с. 4-5.

38. Clark I. Globalization and Fragmentation: International Relations in the Twentieth Century. New York: Oxford University Press, 2004. 232 p.

39. Clover C. The World of the Cold War – timely reading in an age of US, Russia and China tensions. Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/031d014b-712b-4c3f-9a5d-9c99c861917d> (дата звернення: 23.04.2025).

40. El-Doufani M. Regional Revisionist Client States under Unipolarity. Third World Quarterly. 1992. № 2. P. 255–265.

41. Engerman D.C. Ideology and the origins of the Cold War 1917-1962. The Cambridge History of the Cold War / Ed. By Westad O.A., Leffler M.P. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. P. 25,

42. Fleming D. The Cold War and Its Origins, 1917-1960 (2 Volumes). NY: Doubleday, 1961. 1158 p.

43. Founding treaty. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm (дата звернення: 15.04.2025).

44. Gaddis J. L. The Cold War: A New History. New York: Penguin Press, 2005. 352 p.

45. German Question in 1945–1949: Research of the Problem in Anglo-American Historiography. CEJSH. URL: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-8aaa38a9-9bf8-47cd-b2c6-38dc1df7766c/c/kaviaka.pdf> (дата звернення: 16.04.2025).
46. John Lewis Gaddis. The Landscape of History: How Historians Map the Past. Oxford and New York: Oxford University Press, 2002; 192 pp.
47. KIM, D. C. (2004). Forgotten war, forgotten massacres—the Korean War (1950–1953) as licensed mass killings. Journal of Genocide Research, 6(4), 523–544. <https://doi.org/10.1080/1462352042000320592>.
48. Korean War Armistice Agreement: July 27, 1953. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20140305164517/http://news.findlaw.com/cnn/docs/korea/kwarmagr072753.html> (дата звернення: 02.04.2025).
49. Korean War. Eisenhower Presidential Library. Home. URL: <https://www.eisenhowerlibrary.gov/research/online-documents/korean-war> (дата звернення: 10.04.2025).
50. Marshall Plan (1948). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/marshall-plan> (дата звернення: 18.04.2025).
51. McCauley M. Origins of the Cold War, 1941–1949. Pearson, 2008. 272 p.
52. Milestones in the History of U.S. Foreign Relations URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine> (дата звернення: 10.04.2025).
53. NATO member countries. nato.int. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm (дата звернення: 10.04.2025).
54. New York Times. March 6, 1946 – Coverage of Churchill's Fulton Speech. P. 1–2.
55. North Atlantic Treaty. URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato> (дата звернення: 10.04.2025).

56. Recommends that Member States furnish assistance to the Republic of Korea. In: Resolutions and decisions of the Security Council, 1950. - S/INF/4/Rev.1. - 1965. - p. 5.

57. Recommends that all Member States providing military forces to Republic of Korea make forces and other assistance available to a unified command under the United States of America. In: Resolutions and decisions of the Security Council, 1950. - S/INF/4/Rev.1. - 1965. - p. 5-6.

58. Roberts G. Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939-1953. New Haven: Yale University Press, 2006. 416 p.

59. Roianova I. V., Khilchenko A. A. The role of the Korean War in the history of international law. Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences. 2022. № 4. С. 45–50. URL: <https://doi.org/10.32782/tnu-2707-0581/2022.4/07> (дата звернення: 09.05.2025).

60. Soviet News, No. 3165 (May 16, 1955), pp. 1-2.

61. Soviet Union rejects Marshall Plan assistance. July 2, 1947. URL: <https://www.history.com/this-day-in-history/july-2/soviet-union-rejects-marshall-plan-assistance> (дата звернення: 18.04.2025).

62. Stalin J. On the International Situation (Response to Churchill's Speech, March 1946). Pravda. 1946. P. 1–2.

63. The 4 'D's of the Potsdam Agreement, 1945. URL: https://howitreallywas.typepad.com/how_it_really_was/2009/11/the-4-ds-of-the-potsdam-agreement-1945.html (дата звернення: 16.04.2025).

64. The Avalon Project : Southeast Asia Collective Defense Treaty (Manila Pact); September 8, 1954. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/usmu003.asp (дата звернення: 07.04.2025).

65. The Berlin Airlift, 1948–1949. URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/berlin-airlift> (дата звернення: 15.04.2025).

66. The German Question – Geopolitical Futures. Geopolitical Futures. URL: <https://geopoliticalfutures.com/the-german-question/> (дата звернення: 16.04.2025).

67. The Korean War (1950-1953) URL: <https://www.alliiertenmuseum.de/en/thema/korean-war-1950-1953/> (дата звернення: 08.04.2025).

68. The Story of the CENTRAL TREATY ORGANIZATION CENTO. ЖОВТ. 1959 р. URL: <https://humanities-collections.exeter.ac.uk/dame/files/original/5033f7ece08ad6466bfc65941d26473bb89b8eb3.pdf> (дата звернення: 26.04.2025).

69. The North Atlantic Treaty (Washington, 4 April 1949). cvce.eu. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/the_north_atlantic_treaty_washington_4_april_1949-en-b9081831-6c1f-44fa-993a-50db7376de1a.html (дата звернення: 07.04.2025).

70. The Potsdam Conference, 1945. Latest News - Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/potsdam-conf> (дата звернення: 16.04.2025).

71. The Warsaw Treaty Organization, 1955. Latest News - Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/warsaw-treaty> (дата звернення: 23.04.2025).

72. Trachtenberg M. A Constructed Peace: The Making of the European Settlement, 1945-1963. Princeton: Princeton University Press, 1999. 424 p.

73. Truman Doctrine. Definition & Facts. Britannica. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/Truman-Doctrine> (дата звернення: 19.04.2025).

74. Watt D. C. Rethinking the Cold War: A Letter to a British Historian. The Political Quarterly. 1978. Vol. 49. Issue 4. P. 446–456.

75. What was the Warsaw Pact?. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_138294.htm (дата звернення: 18.04.2025).

76. Williams W. American-Russian Relations, 1781-1947. New York: Rinehart, 1952. P. 107.

77. Winston S. Churchill. The Sinews of Peace (Full Text of Churchill's Speech, March 5, 1946). Westminster College Archives. P. 5–7.

78. Wohlforth W. Unipolarity, Status Competition, and Great Power War. *World Politics*. 2009. № 1. P. 5–41.

79. Zubok V. M. *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*. UNC Press, 2007. 504 p.

Резюме

Гриніна А. Розгортання Холодної війни на початковому етапі (1946-1955 рр.)

Наукова робота аналізує Холодну війну в період з 1945 по 1953 роки, зосереджуючись на Корейській війні як ключовому етапі протистояння між США та СРСР. Мета дослідження – розкрити причини біполярності, механізми створення військово-політичних блоків, таких як НАТО і ОВД, та оцінити наслідки Корейської війни. Предмет аналізу – Холодна війна як явище, що охоплює ідеологічні, економічні, політичні та військові аспекти.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено хронологічні межі з 1945 по 1953 роки та територіальний фокус, що включає США, СРСР, Європу, Азію. Використано методи історико-генетичного, хронологічного та системного аналізу, а джерельна база охоплює офіційні документи, мемуари, архіви, пресу 1940–1950-х років.

Перший розділ досліджує витоки Холодної війни, зокрема введення терміну Джорджем Орвеллом у 1945 році та Фултонську промову Вінстона Черчилля 1946 року. Другий розділ висвітлює ескалацію в 1947–1949 роках через доктрину Трумена, план Маршалла, німецьке питання. Третій розділ розглядає створення НАТО у 1949 році та ОВД у 1955 році. Четвертий розділ аналізує Корейську війну: поділ Кореї у 1945 році, перебіг за участю США, СРСР, Китаю, наслідки, зокрема демілітаризовану зону та втрати.

У висновках підкреслено багатогранність Холодної війни та роль Корейської війни в посиленні біполярності. Наукова новизна – в комплексному підході до ранньої фази конфлікту. Результати мають значення для аналізу сучасних геополітичних криз.

Summary

Hrynina A. The unfolding of the Cold War at the initial stage (1946-1955)

The scientific work analyzes the Cold War in the period from 1945 to 1953, focusing on the Korean War as a key stage of confrontation between the USA and the USSR. The purpose of the study is to reveal the causes of bipolarity, the mechanisms of creating military-political blocs such as NATO and the Warsaw Pact, and to assess the consequences of the Korean War. The subject of analysis is the Cold War as a phenomenon encompassing ideological, economic, political, and military aspects.

The introduction substantiates the relevance of the topic, defines the chronological boundaries from 1945 to 1953, and the territorial focus including the USA, USSR, Europe, and Asia. The methods used include historical-genetic, chronological, and systemic analysis, and the source base covers official documents, memoirs, archives, and press of the 1940s–1950s.

The first chapter explores the origins of the Cold War, particularly the introduction of the term by George Orwell in 1945 and Winston Churchill's Fulton speech in 1946. The second chapter highlights the escalation in 1947–1949 through the Truman Doctrine, the Marshall Plan, and the German question. The third chapter examines the creation of NATO in 1949 and the Warsaw Pact in 1955. The fourth chapter analyzes the Korean War: the division of Korea in 1945, the course involving the USA, USSR, China, and the consequences, including the demilitarized zone and losses.

The conclusions emphasize the multifaceted nature of the Cold War and the role of the Korean War in strengthening bipolarity. The scientific novelty lies in the comprehensive approach to the early phase of the conflict. The results are significant for the analysis of contemporary geopolitical crises.